

บทที่ 4

ประเพณีลาซัง – แต่งงานโตะชุมพุก

ตำบลควน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

ประเพณีท้องถิ่นลาซัง-แต่งงานโตะชุมพุก มีความผูกพันกับวิถีชีวิตชาวนาแถบพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ร่วมร้อยปี เรียกชื่อประเพณีแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ อำเภอปะนาเระ อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี เรียกว่า “ลาซัง - แต่งงานโตะชุมพุก” อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เรียกว่า “ลัมซัง” ส่วนชาวไทยมุสลิมเรียกว่า “ปุยมือแน” จากชื่อเรียกที่ปรากฏทางวิชาการทำให้รู้ ภูมิหลังการประกอบประเพณีมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมบนพื้นฐานความเชื่อท้องถิ่น ขั้นตอนพิธีกรรมกลายเป็นสิ่งเชื่อมผ่านระหว่างชนสองกลุ่มประกอบพิธีร่วมกัน ปัจจุบันประเพณีลาซังได้เลื่อนหายไปจากพื้นที่ชาวนาไทยมุสลิม ส่วนชาวนาไทยพุทธได้สืบทอดประเพณีต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะแถบอำเภอปะนาเระมีหลายพื้นที่ประกอบประเพณีลาซัง - แต่งงานโตะชุมพุก ได้แก่ตำบลควน ตำบลท่าน้ำ ตำบลคอน ตำบลคอกกระบือ และตำบลทุ่งคล้า อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี ลักษณะประเพณีจะมีความแตกต่างกันบ้าง โดยเฉพาะตำบลควน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี มีท้องถิ่นเข้ามาจัดการ ประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมหนุนเสริมเพื่อจุดประสงค์ “หนึ่งประเพณี หนึ่งการท่องเที่ยว” ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ประเพณีลาซัง : การให้ความหมาย

ตำบลควน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา มีต้นทุนฐานทรัพยากรดั้งเดิม คือ การทำนา ทำให้วิถีชีวิตมีความผูกพันกับวิถีข้าวที่ช่วยเสริมสร้างปรัชญาในการสอนบุตรหลานให้รู้บุญคุณข้าว บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องแม่โพสพ ความเหน็ดเหนื่อยจากการทำนา การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ จึงเกิดปรัชญาการสร้างสมดุลการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติ เป็นบ่อเกิดพิธีกรรมประจำถิ่นขึ้นมาหลายอย่าง เช่น พิธีแรกเก็บ สวดท้องข้าว สระหัววัว เป็นต้น ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่แสดงการเคารพ บูชา กตัญญูต่อธรรมชาติที่คอยกำกับอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการทำนา นอกจากนั้นยังมีพิธีกรรมอื่นๆ เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่อง ผี วิญญาณ เช่น พิธีการไหว้ทาง ไหว้ภูมิเจ้าที่นา ภูมิเจ้าที่บ้าน ดังนั้น การเคารพต่อธรรมชาติ ความเชื่อในเรื่อง ผี วิญญาณ และการนับถือศาสนา กลายเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ประจำถิ่นของกลุ่มชนบริเวณนี้ ซึ่งจะมีประเพณีสุดท้ายของการทำนา คือ ประเพณีลาซัง-แต่งงานโตะชุมพุกที่สืบทอดมาร่วมร้อยปี “ลุงอายุเจ็ดสิบสาม ตอนอายุราวสิบสี่สิบห้าปีจำความได้ว่า รุ่นพ่อรุ่นแม่ได้ประกอบประเพณีลาซังแล้ว พอเก็บข้าวเสร็จจะเลือกกอซังข้าวงามๆ จากแปลงนามาเก็บไว้ใต้ถุนเรือน เพื่อนำมารวมกันประกอบประเพณีลาซังในเดือนหก” (ประเวท ฌ รังสี, 2551 : สัมภาษณ์)

คำว่า ลาซัง โดยความหมาย คือ การอำลาซังข้าวที่จะถูกโลกกลบในการทำนาปีต่อไป “ชาวบ้านเก็บข้าวเสร็จแล้วจะจุดไฟเผาทุ่ง” จึงต้องขอขมาต่อแม่โพสพซึ่งเป็นพิธีกรรมสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทำนาซึ่งได้รับการสืบทอดต่อๆ กันมา “รุ่นพ่อรุ่นแม่ประกอบประเพณีลาซังมาแล้วมีการสืบทอดให้ลูกหลานอยู่ข้างหลังแลเป็นตัวอย่าง” (วิน จุลเอียด, 2552 : สัมภาษณ์) ในวันมงคลเดือนหก ตรงกับวันอะไรของแต่ละปีขึ้นอยู่กับปราชญ์ผู้รู้พิธีกรรมได้กำหนดจัดพิธี “รับขวัญแม่โพสพ” ด้วยการนำกอซังข้าวซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนขวัญแม่โพสพมาจัดทำ “หุ่น โต้ะชุมพุก” เพื่อสื่อความหมายถึงการตอบแทนบุญคุณแม่โพสพที่จะได้มีลูกหลาน คือ ความอุดมสมบูรณ์ในการทำนาปีต่อไป ถ้ามองตัวพิธีกรรม ลาซัง – แต่งงาน โต้ะชุมพุกที่ถูกจัดขึ้นมาประจำปีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถนำมาวิเคราะห์ความหมายได้ 2 ประเด็น คือ การทำขวัญข้าวและการแสดงความกตัญญูทวดเวที ตอบแทนคุณต่อแม่โพสพ

ประเด็นแรก การทำขวัญข้าวและขอขมาต่อแม่โพสพ “ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวอาจตกหล่นเหยียบย่ำ อาจทำให้แม่โพสพไม่พอใจหนีหายไปอยู่ที่อื่นไม่กลับมาช่วยชวานาตามตำนานเรื่องเล่าแม่โพสพอีก และเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะต้องเผาซังข้าวเพื่อจะโลกกลบในการทำนาปีต่อไป จึงต้องมีกรเรียกขวัญแม่โพสพ” (เทพฤทธิ์ นิลมาลย์, 2552 : สัมภาษณ์) จึงต้องกล่าวคำขอขมา “การเหยียบย่ำ เมล็ดข้าวที่ตกหล่นตามท้องนาอย่าให้เป็นโทษ แม่โพสพอย่าถือโทษ วันนี้มาขอขมาแล้วปีหน้าขอให้ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ คล้ายกับพิธีแรกเก็บเมื่อข้าวสุกเต็มท้องนา คือ การเชิญแม่โพสพกลับบ้าน อย่าอยู่ตากฟ้า ตากฝน ตากแดด ตากลม เพราะช่วยดูแลต้นข้าวสุกเรียบร้อยแล้ว กลับไปอยู่ในเรือนข้าวให้สบาย จึงมีการทำพิธีรับขวัญ” (เพชร วิเชียรประดิษฐ์, 2552 : สัมภาษณ์) หรืออีกอย่าง ช่วงประกอบพิธีกรรมชวานานิยมเลือกเลี้ยงข้าวงามๆ พาไปทำขวัญพร้อมกับหุ่นโต้ะชุมพุก เพื่อจะได้เก็บไว้ทำพันธุ์ข้าวในการเพาะปลูกปีต่อไป

ประเด็นที่สอง การแสดงความกตัญญูและการตอบแทนคุณ “ข้าวเป็นพระคุณต่อชีวิตมนุษย์มากมายเหลือหลายจึงต้องตอบแทนคุณ” (เทพฤทธิ์ นิลมาลย์, 2552 : สัมภาษณ์) หลังเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้วตัดกอข้าวไว้กำมือหนึ่ง เพื่อรวมกันทำหุ่น “โต้ะชุมพุก” ขึ้นมาเป็นตัวแทนในการแสดงความกตัญญู การตอบแทนคุณ การเคารพบูชาต่อแม่โพสพ และเช่น ไหว้ภูมิเจ้าที่นา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยช่วยเหลือ คลบบันดาลให้แปลงนาข้าวอุดมสมบูรณ์ โดยใช้พิธีกรรมเป็นสื่อกลางในการรับรู้ระหว่างชวานากับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ผลที่ได้เป็นสิริมงคลต่อแปลงนาข้าวทำให้การทำนาปีต่อไปมีความอุดมสมบูรณ์ จึงกลายเป็นพิธีกรรมที่เสริมสร้างขวัญกำลังใจให้กับชวานามีความหวังผ่านทางพิธีกรรมลาซัง - แต่งงาน โต้ะชุมพุก ถ้ามองพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมจะมีความคล้ายคลึงกับภูมิภาคอื่นๆ ที่ได้ประกอบพิธีกรรมหลังจากเสร็จฤดูเก็บเกี่ยว “พิธีลาซังเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นหลังฤดูเก็บเกี่ยว เป็นพิธีที่ชวานาจากภาคต่างๆ จัดทำขึ้นเพื่อบวงสรวง เช่น ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกเช่น พระแม่โพสพ พระแม่ธรณี พระวรุณ เจ้านา เจ้าที่เจ้าทาง รวมทั้งเช่น ไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ไหว้ผีผดผีเม็งด้วย พิธีกรรมดังกล่าวเป็น

สัญลักษณ์ของความกตัญญูรู้คุณ ความเคารพนับถือ การตอบแทนบุญคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น และขอพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินสะดวกสบาย มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิตและขอพรให้ปีต่อไปได้ข่าวสมบุญเหมือนเดิม ในปัจจุบันมีหมู่บ้านจำนวนน้อยที่ยังคงมีพิธีลาซัง” (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545 : 135)

โต๊ะหมู่บูชา : มูลเหตุและประวัติความเป็นมา

มูลเหตุความเชื่อพื้นฐานของชาวนาที่มีต่อแม่โพสพจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันจากความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งตามธรรมชาติในโลกล้วนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้ดูแลรักษา หากทำกรงานหรือสิ่งใดๆ ไปโดยไม่รู้บุญคุณ ไม่มีความเคารพบูชา นอกจากจะไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว อาจยังได้รับการลงโทษ แต่การกำหนดรูปแบบพิธีกรรมตามความเชื่อจะมีลักษณะแตกต่างกัน โดยเฉพาะแถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีพิธีกรรมอันเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ คือ พิธีแต่งงานหุ่น “โต๊ะหมู่บูชา” ขึ้นมาเป็นตัวแทนที่สื่อความหมายซ่อนเร้นอยู่ในตัวพิธีกรรมว่าทำไมต้องจัดพิธีแต่งงานให้กับหุ่นทั้งสองคนแล้วเป็นการแสดงความเคารพต่อแม่โพสพ หุ่นทั้งสองคือใคร ประวัติน่าอย่างไร การสะท้อนเรื่องเล่าจากชุมชนเพียงบอกว่า “หุ่นทั้งสองไม่รู้ประวัติมาแต่ไหน แต่ว่าเกี่ยวข้องกับแม่โพสพที่คนเฒ่าคนแก่เล่าว่า ทำปลาช่อนให้น้ำสมบุญ นำข้าวปลาและอาหารหวานคาวใส่ในท้องหุ่นทั้งสองให้รวงข้าวมีเมล็ดเต็มรวง มีเมล็ดหนักๆ หุ่นสองคนน่าจะเป็นลูกหลานแม่โพสพ เพราะอดีตจะจัดพิธีแต่งงานกลางทุ่งนา ทำกันอย่างง่ายๆ นำกอกซังข้าวมามัดเพียงให้รู้ว่าหุ่นผู้หญิง หุ่นผู้ชาย” (วิน จุลเอียด, 2552 : สัมภาษณ์) จากข้อมูลภาคสนามในปัจจุบันไม่สามารถหาคำตอบได้โดยตรง ชาวนามีเพียงความทรงจำด้านพิธีกรรมที่สืบทอดต่อกันมา แต่จากหลักฐานด้านเอกสารเกี่ยวกับตำนานการสร้างโลกฉบับบ้านป่าลาม อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี สามารถนำมาวิเคราะห์ให้มองเห็นมูลเหตุความเชื่อถึงสัญลักษณ์การจัดพิธีแต่งงานหุ่นโต๊ะหมู่บูชาที่ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “เหล่าเทพดาผู้เป็นใหญ่อันมีพระอินทร์ พระพรหม พระพิรุณ พระชินาสพ พระปัจเจกโพธิ และเหล่าเทวดามาประชุมและพร้อมใจกันเนรมิตเทวบุตรขึ้นมาองค์หนึ่งก่อนชื่อว่า “พระบอริเมนสุน” ต่อจากนั้นเหล่าเทวดาจึงใช้ให้พระบอริเมนสุนสร้างโลกขึ้นมา โดยสร้างแผ่นดินขึ้นมาก่อนเท่าใบหว้า จากนั้นจึงสร้างมหาสมุทร พระอาทิตย์ พระจันทร์ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง ตลอดจนสร้างพระอิศวรและพระอุมาขึ้น โดยให้พระอิศวรเป็นเจ้าแห่งพื้นแผ่นดิน ส่วนพระอุมานั้นให้เป็นเจ้าแห่งน้ำ ทั้งสองเป็นมนุษย์หญิงชายคู่แรกของโลก ทั้งสองอยู่ครองเมืองนี้มานานถึง 12 ปีเศษ โดยไม่มีความรู้สึกในเรื่องเพศ จนพระอินทร์ต้องเสกผลหว้าให้กิน ทั้งคู่จึงมีกำหนดและมีลูกติดตามกันมาถึง 12 คน ทั้ง 12 คน ได้แต่งงานกันเอง ลูกคนแรกเป็นชายชื่อ เจ้าสุวันนะไพจิต (เจ้าสุวันนะพระไพสพ) หรือพระองค์หนู ได้แต่งงานกับน้องคือนางสีดอแก้ว (นางสีดอแก้วแม่ไพสพ) หรือ พระองค์แก้ว เมื่อทั้งสองสมสู่กันก็สิ้นใจตายไปเกิดเป็นต้นข้าวหรือ แม่โพสพ เลี้ยงคนมนุษย์ตลอดมา” (พิชัย แก้วขาว, 2547 : 4)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยเพียงสันนิษฐานว่า พื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพ และการจัดพิธีแต่งงานในพิธีกรรมลาสังข์ของชาวนาแถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีมูลเหตุมาจากลูกของพระอิศวรและพระอุมาชื่อว่า เจ้าสุวันนะไพจิต (เจ้าสุวันนะพระโพสพ) กับน้องคือ นางสีดอกลไม้ (นางสีดอกลไม้แม่โพสพ) ได้แต่งงานกันแล้วตายมาเกิดเป็นต้นข้าวเพื่อหล่อเลี้ยงมวลมนุษย์ให้มีชีวิตรอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ ชาวนายุคแรกๆ ได้รับการถ่ายทอดเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพจากตำนานที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางวิชาการในหนังสือการสร้างโลกฉบับบ้านป่าลาม จึงคิดหาวิธีการผ่านทางพิธีกรรมเพื่อตอบแทนบุญคุณการเสียดชะชีวิตคู่สองพี่น้องที่ได้มาเกิดมาเป็นต้นข้าว จึงจัดพิธีกรรมการแต่งงานขึ้นมาใหม่หลังจากเสร็จสิ้นการทำนา ด้วยการนำกอซังข้าวมัดทำเป็นหุ่นขึ้นมาเป็นตัวแทนเจ้าสุวันนะไพจิตกับนางสีดอกลไม้ โดยใช้ชื่อแทนสัญลักษณ์ของบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพตามภาษาท้องถิ่นว่า “โຕ้ะ” การจัดการแต่งงานหุ่นทั้งสองคนขึ้นมาใหม่คล้ายกับเป็นการ “ซุม” ชีวิต ด้วยการเชิญดวงวิญญาณแม่โพสพซึ่งอยู่ที่กอซังข้าวมามัดรวมกันจึงเรียกว่า “ซุม” เมื่อจัดการแต่งงานเสร็จแล้วจากตำนานทั้งคู่ตายเพื่อจะได้กลับมาดูแลต้นข้าว ชาวบ้านจึงได้มองเห็นสัจจะธรรมการตายในครั้งนี้ถือเป็นการเสียดชะของบุคคลทั้งสองดังเทพประจำต้นข้าว จึงได้ชื่อว่า “พุก” คำว่า “โຕ้ะซุมพุก” ซึ่งเป็นชื่อที่ได้ซ่อนความหมายเอาไว้ตามความเชื่อ การเคารพบูชาต่อแม่โพสพของชาวนาในการประกอบพิธีกรรม

โຕ้ะซุมพุก : การให้ความหมายทางสัญลักษณ์

สัญลักษณ์ทางพิธีกรรมเป็นการสื่อสารสำคัญที่จะทำความเข้าใจ แนวคิด อุดมการณ์ การดำเนินวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมขึ้นมา “ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ตัดกอซังข้าวถือว่าเป็นต้นกำเนิดทั้งสองคนแต่งงานกัน จึงมีการเสี่ยงทายกันว่า เจ้าบ่าว เจ้าสาวคู่นี้มีลูกตกหรือไม่ เพื่อจะมีลูกเป็นต้นข้าวสืบทอดต่อไป จะมีได้บุญพันธุ์ มีการผสมพันธุ์กันไปเรื่อยๆ” (สุพิไล พันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแต่งงานหุ่นโຕ้ะซุมพุกให้ความหมายว่า “ข้าวมีการตั้งท้อง มีน้ำนมข้าวเหมือนกับคน การแต่งงานเป็นการสืบทอดให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ต่อไป ถ้าไม่มีพิธีแต่งงานเหมือนกับคน โสคจะไม่มีทายาทสืบทอด” การนำกอซังข้าวทำ “หุ่นโຕ้ะซุมพุก” ขึ้นมาจัดพิธีแต่งงานเพื่อสื่อให้เห็นถึงการแต่งงานของคนธรรมดาที่จะได้มีทายาทสืบทอดสกุลสำหรับชาวนามองตัวสัญลักษณ์ไปสู่การสืบพันธุ์ของ ต้นข้าวมิให้สูญหาย และการทำงานปีต่อไปจะได้มีความอุดมสมบูรณ์ แต่การตั้งชื่อหุ่นว่า “โຕ้ะซุมพุก” เป็นคำสามคำที่ได้รวมความหมายเอาไว้ซึ่งสามารถนำมาตีความได้ตามประเด็นต่อไปนี้

คำว่า “โຕ้ะ” ตามความหมายภาษามลายูถิ่น หมายถึง ตา ถ้าวิเคราะห์คำว่า “โຕ้ะ” กับการนำมาใช้ในการสื่อสารของคนบริเวณนี้ จะปรากฏว่า “โຕ้ะ” ถูกนำมาใช้กับวิถีชีวิตประจำวันหลากหลายตั้งแต่อดีตทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม และเป็นคำศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในภาษาของกลุ่มชาวซาไกซึ่งเป็นกลุ่มชนเผ่าดั้งเดิมบริเวณแถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้น คำว่า “โຕ้ะ”

เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการทางวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ในดินแดนแถบนี้ “เราอยู่ตรง
นี้วัฒนธรรมกลืนกันอยู่ ระหว่างกลุ่มชน มีการหิบบิยมการใช้ภาษากัน สมมติ น้ำจิ้ม ชาวไทยพุทธ
บริเวณท่าข้ามจะเรียกว่า “จ้อแหละ” จะไม่เรียกว่า “น้ำจิ้ม น้ำปลาหวาน” “วันนี้กินมะม่วงกับ
จ้อแหละ” เครื่องแกงเรียกว่า “สมัน” นั่งคุยกันเรียกว่า “แกเจ๊ะ” พลิก เรียกว่า “ปาแหละ” การ
ผสมผสานทางภาษาจะมีมาตั้งแต่อดีต จนกลายเป็นความเคยชินมีความรู้สึกไม่แปลกแยกทางภาษา”
(สุพิไล ผันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์) ดังนั้นการนำคำว่า “โตะ” มาใช้สื่อความหมายมีจึงมีหลาย
ประเด็นด้วยกัน เช่น

1. ชาวไทยมุสลิมนิยมเรียกผู้ที่เคารพนับถือในชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้ที่
ได้รับการยอมรับ เช่น โตะบิแค โตะบิดัน โตะมุเต็ง โตะอิหม่าม เป็นต้น

2. ชาวไทยพุทธบริเวณนี้จะใช้คำว่า “โตะ” หลากหลายที่ถูกนำมาใช้ทั้งภาษาการสื่อสาร
การเคารพบูชา พอสรุปได้ดังนี้

2.1. คำว่า “โตะ” จะเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในตำนานคอยช่วยเหลือชาวบ้านให้
พ้นภัยจากอันตราย ซึ่งเป็นผู้ที่มีตำนานเรื่องเล่าว่าคอยช่วยเหลือ ปกป้องภัยอันตรายจากความเชื่อ
ของชุมชนบริเวณนั้น ตามความหมายนี้เทียบได้กับคำว่า “ทวด” คือผู้ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน

2.2. คำว่า “โตะ” จะใช้เรียกเครือญาติผู้มีศักดิ์เป็นน้องของ “ยาย” โดยสายเลือด
ซึ่งผู้เป็นแม่จะเรียกตามศักดิ์ว่า “น้า” ลูกจะเรียกบุคคลนั้นว่า “โตะ” หรือบุคคลที่เป็นญาติที่มีอายุ
รุ่นเดียวกันแต่มีศักดิ์เป็น “น้า” นิยมเรียกชื่อบุคคลนั้นว่า “โตะ” เหมือนกัน

2.3 คำว่า “โตะ” จะใช้เรียกบุคคลซึ่งเราไม่รู้ว่าเขามีศักดิ์แบบไหน คือ คนเฒ่า
คนแก่ในชุมชน จะใช้สรรพนามเรียกว่า “โตะ” เพราะชาวไทยพุทธบริเวณนี้จะไม่นิยมเรียกคน
เฒ่าคนแก่ว่า ตา ยาย นิยมเรียกสรรพนามว่า พ่อ แม่ หรือ โตะ แล้วตามด้วยชื่อบุคคลนั้น

2.4. คำว่า “คาโตะ” เป็นคำที่มีโตะต่อท้าย ชาวไทยพุทธบริเวณนี้ถือว่าเป็นภูมิ
เจ้าที่สวน ดังนั้น ชาวนาบริเวณตำบลควน ตำบลดอน ที่ได้ไปแสวงหาที่ทำกินเพื่อทดแทนต้นทุน
ฐานทรัพยากรดั้งเดิมบริเวณ อำเภอรารโต อำเภอบันนังสะตา จังหวัดยะลา จะประกอบพิธีกรรม
ประจำปีช่วงเดือนเก้า เรียกพิธีกรรมว่า “ไหว้คาโตะ” เพื่อบูชา เคารพต่อภูมิเจ้าที่สวนที่มีชื่อว่า
“คาโตะ” ชาวสวนเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีเชื้อสายมุสลิมผู้เป็นเจ้าของสวนแห่งนี้ จึงต้องมีการ
ขอขมา บอกกล่าวให้ภูมิเจ้าที่รู้ก่อน มิฉะนั้นจะก่อให้เกิดอันตรายได้

3. ชนเผ่าซาไก ซึ่งในอดีตจะไม่นับถือศาสนา มีความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ แม้ปัจจุบันบาง
กลุ่มมีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรและหันมานับถือพุทธศาสนา แต่ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีอยู่มาก โดยแยก
ผี วิญญาณออกเป็น 3 จำพวก โดยเฉพาะจำพวกแรก จะเป็นผี วิญญาณชั้นสูง ฝ่ายดี ไม่หลอกหลอน
ไม่ทำอันตราย แต่ทุกคนต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ผีจำนวนนี้เป็นใหญ่กว่าสรรพสัตว์ทั้งหมด เรียกว่า
“โตะปาวัง” เมื่อจะล่าสัตว์ เก็บผลไม้ ตักน้ำ สร้างพื้นที่อยู่อาศัยต้องพูดขอต่อผีตนนี้เสียก่อน

มีฉะนั้นจะถูกกลโทยาให้ปวดท้อง ตกต้นไม้ เจ็บป่วย การเกิดสิ่งชั่วร้ายทุกอย่างเกิดมาจากความ
โกรธ การลงโทษจาก “โຕ້ะปาวัง” (วิรัตน์ สุวรรณ, 2539 : 57)

ดังนั้น คำว่า “โຕ້ะ” ตามความหมายและการนำมาใช้ของกลุ่มชนพอสรูปได้ 2 ประเด็น คือ
ประเด็นแรก ใช้สรรพนามเรียก ผู้นำชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้เคารพนับถือในชุมชน
ประเด็น ที่สอง ใช้แทนความหมายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กลุ่มชนให้ความเคารพนับถือบูชา ดังนั้น
คำว่า “โຕ້ะ” เป็นสัญลักษณ์ทางภาษาที่ถูกนำมาใช้กับคนพื้นที่บริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มา
เป็นเวลายาวนาน คำว่า “โຕ້ะ” จึงเป็นคำที่ทุกคนยอมรับ และสามารถเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมได้
ผู้วิจัยมองว่าเป็นคำที่แก้ปมความขัดแย้งและคลี่คลายปัญหาระหว่างกลุ่มชนที่เข้าร่วมประกอบ
พิธีกรรม เป็นการบูรณาการทางภาษาที่ทุกคนในชุมชนให้การยอมรับ สอดคล้องกับหลักฐานทาง
วิชาการที่ได้กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมลาซังในอดีตจะมีทั้งกลุ่มชาวนาไทยพุทธและกลุ่ม
ชาวนาไทยมุสลิม

ชุม หมายถึง การมัด หรือสุ่มรวมกัน โดยสัญลักษณ์ตามความหมายของคำ พอวิเคราะห์ได้
2 ประเด็น ประเด็นแรก คำว่า ชุม คือ ชาวนาแต่ละครัวเรือนตัดกอซังข้าวกำมือหนึ่งซึ่งเปรียบ
เหมือนกับการเชือดวงวิญญาณหรือขวัญของแม่โพสพที่สถิตอยู่กอซังข้าวในแปลงนาแต่ละ
ครอบครัวมามัดรวมกันให้เป็น “หุ่น” ขึ้นมาเป็นตัวแทนเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ประจำ
ต้นข้าว จัดว่าเป็นหลักคิดของชาวนาที่จะได้นำกอซังข้าวมาสุ่มร่วมกันประกอบพิธีกรรม ประเด็นที่
สอง เหมือนกับเป็นการชুবชีวิตการแต่งงานให้กับลูกของพระอิสวรรและพระอุมาที่แต่งงานแล้วได้
ตายมาเกิดเป็นเทพประจำต้นข้าว คือ แม่โพสพ เพื่อทำขวัญ บูชา ขอขมา และตอบแทนคุณ คล้าย
กับทำพิธีแก้บนให้ทุกสิ่งกลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ต่ออาชีพชาวนา คำว่า “ชุม” กลายมาเป็น
สัญลักษณ์อย่างหนึ่งในการสื่อสารให้ชาวนาได้มาร่วมกันประกอบพิธีกรรม ถ้ามองในเชิงพิธีกรรม
คือ การ “ชুব” ชีวิตดวงวิญญาณของแม่โพสพขึ้นมาจัดการแต่งงานใหม่ เพื่อตอบแทนคุณ ขอขมา
และแสดงความกตัญญูนั่นเอง

พุก หมายถึง การผูกพัน เลื่อมสลาย เพราะเสร็จพิธีแต่งงาน คู่บ่าวสาวต้องตายเพื่อไปเกิดเป็น
เทพประจำต้นข้าว การเสร็จสิ้นพิธีกรรม เหมือนกับเป็นการคลายปมชาวนาที่ได้ทำสิ่งที่เป็
นสิริมงคลให้ทุกอย่างกลับคืนสู่ความเป็นปกติและชาวนาจะได้ไม่คิดค้างอะไรต่อผู้ดูแลต้นข้าว
ดวงวิญญาณแม่โพสพ จะได้กลับคืนสู่ความเป็นเทพสถานภพภูมิเพื่อดูแลต้นข้าวให้มีความอุดม
สมบูรณ์ต่อไป โดยปล่อยหุ่นที่ผ่านการทำขวัญแล้วให้ผูกพันไปตามธรรมชาติกลายเป็นปุ๋ยหล่อเลี้ยง
ต้นข้าวชาวนาให้มีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นความหมายคำว่า “พุก” เป็นการคืนความอุดมสมบูรณ์
กลับไปสู่ต้นข้าวในการทำนาครั้งต่อไป

ดังนั้นประเพณี “ลาซัง - แต่งงานโຕ້ะชุมพุก” เป็นการสื่อความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึง
วิถีชีวิตชาวนาในการทำนาแต่ละปีตั้งแต่เริ่มทำนาจนช่วงสุดท้ายคือการเก็บเกี่ยว ชาวนาอาจล่วงเกิน
ต่อแม่โพสพ ไม่ว่าจะเป็นการเหยียบย่ำเมล็ดข้าว เมล็ดข้าวตกหล่น การเผาและไถกลบกอซังข้าวใน

การทำงานปีต่อไป สิ่งเหล่านี้ถือเป็นตัวแทนดวงวิญญาณของผู้ที่ดูแลต้นข้าว ที่ชาวนาต้องแสดงความเคารพ บูชา ตอบแทนคุณ ขอขมา ต่อเทพผู้ดูแลต้นข้าว คือ แม่โพสพ จะได้ให้อภัยและช่วยเหลือดูแลต้นข้าวให้มีความอุดมสมบูรณ์ทุกๆ ปี จึงได้นำกอซังข้าวมามัดรวมกันให้เป็นหุ่นเพื่อทำขวัญให้ดวงวิญญาณแม่โพสพ หลังเสร็จพิธีกรรมก็ต้องแก้มัดเพื่อปล่อยให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับคืนสู่ความเป็นปกติ ดวงวิญญาณจะได้กลับไปสู่ภพภูมิสถานดูแลต้นข้าวให้มีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป ชาวนาจะได้กลับมาใช้ชีวิตตามปกติเพื่อรอการทำงานปีต่อไปด้วยความหวัง เพราะได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างถูกต้องตามพิธีกรรม

กอซังข้าว : สัญลักษณ์ทางพิธีกรรม

กอซังข้าวถือเป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมตามความหมายของคำว่า “ลาซัง” เพราะเป็นการอำลาซังข้าวที่จะถูกไถกลบในการทำงานในปีต่อไป ที่สื่อให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างชาวนากับธรรมชาติ คล้ายกับสื่อสัญลักษณ์แทนขวัญข้าวในการเคารพบูชา ขอขมา ตอบแทนคุณต่อแม่โพสพ “ประเพณี ลาซังสมัยก่อนไม่ได้พิถีพิถันอย่างเช่นปัจจุบัน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จประมาณเดือนห้า จะทำพิธี ลาซังเดือนหก” (สมหมาย โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์) เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ชาวนาจะตัดกอซังข้าวไว้กำมือหนึ่ง นิยมเลือกกอซังข้าวในพิธีกรรมแรกเก็บ เพราะมีความเด่นสง่า สมบูรณ์ และมีเมล็ดเต็มรวงกว่ากอข้าวอื่นๆ จะเก็บกอซังข้าวทุกแปลงๆ ละกำมือหนึ่ง หรือเก็บมาแปลงเดียวก็ได้ นำมาเก็บไว้ใต้ถุนเรือนเพราะส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเรือนไทยมีใต้ถุนสูง เพื่อนำออกมามัดรวมกับ กอซังข้าวของเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ในวันมงคลตกแต่งหุ่นโຕະซຸມພຸກ กอซังข้าวจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญต่อความรู้สึกรักของชาวนาในการประกอบพิธีกรรม ถ้าไม่มีกอซังข้าวจากแปลงนาของตนเองเหมือนกับว่าไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมแสดงการขอขมา เคารพบูชา และตอบแทนคุณต่อแม่โพสพ จะส่งผลต่อการทำงานในปีต่อไป “เมื่อก่อนการทำหุ่นจะต้องรอกอซังของคนอื่นๆ ด้วย สมมติฟຸ່ນນີ້ทำหุ่นโຕະซຸມພຸກ ใครยังไม่ได้นำกอซังข้าวก็ต้องรอ” ตามความรู้สึกของชาวนาถ้าไม่มีกอซังข้าวจากแปลงนาของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมในการตกแต่งหุ่นโຕະซຸມພຸກ รู้สึกไม่สบายใจ เหมือนกับไม่ได้เข้าร่วมในพิธีกรรม และด้วยธรรมเนียมปฏิบัติหลังเสร็จฤดูเก็บเกี่ยว ชาวนาจะเผากอซังข้าวเพื่อเตรียมพร้อมในการทำงานปีต่อไป “เมื่อก่อนทุกคนเก็บข้าวเสร็จแล้วต้องเอาซังมาไว้ที่บ้าน มิเช่นนั้นชาวบ้านเผาชังหมดทุ่งจะไม่มีซังข้าวมาทำหุ่นโຕະซຸມພຸກ” (วิศฐา ศรีสุรัตน์, 2552 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันชาวบ้านตำบลควนมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังยึดอาชีพทำนา ทำให้มีปัญหากอซังข้าวไม่เพียงพอประกอบหุ่นโຕະซຸມພຸກ เพราะผู้เลิกอาชีพทำนาไปแล้วคิดว่าประเพณีลาซังมีความหมายต่อผู้ทำนาเท่านั้น ส่วนชาวนามองไม่เห็นความสำคัญในการตัดกอซังข้าวมาไว้ใต้ถุนเรือนอย่างในอดีต “ปัจจุบันกอซังข้าวชาวบ้านไม่นิยมเก็บไว้ เขามองว่าไม่มีความจำเป็น จึงเป็นหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านต้องวางแผนเก็บกอซังข้าวแต่ละปีตามทุ่งนาที่เขาเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ต่อไปหา

กอซังข้าวยิ่งลำบาก เพราะชาวนาเริ่มไม่นิยมใช้แกะเก็บข้าว จะจ้างรถเกี่ยวข้าวซึ่งจะบดซังข้าวละเอียดหมด บางปีจึงต้องไปหาถึงตำบลคอน” (วิศฐา ศรีสุรัตน์, 2552 : สัมภาษณ์) การคลี่คลายทางพิธีกรรมพร้อมกับการเปลี่ยนรูปแบบการทำงานตั้งแต่การไถจนกระทั่งเก็บเกี่ยว ใช้วิธีการสมัยใหม่ ระบบชลประทานเริ่มเข้ามาแทนการรอน้ำฝนตามฤดูกาล พันธุ์ข้าวที่ทางราชการนำมาส่งเสริมแทนข้าวพันธุ์พื้นเมือง การไถและเก็บ หันมาใช้เครื่องจักรแทน ชาวนามีความรู้เรื่องการพึ่งพาธรรมชาติน้อยลง จึงมองตัวพิธีกรรมที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ทางความเชื่อ ความกตัญญู การเคารพบูชาต่อธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เริ่มเลือนหายไป ส่งผลถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาอื่นๆ เริ่มเลือนหายไปด้วย เช่น พิธีแรกเก็บข้าว การสวดท่องข้าว (การสวดท่องนา) สระหัววัว เป็นต้น ทำให้วัตถุคือกอซังข้าวที่เป็นสัญลักษณ์สำคัญทางพิธีกรรมลาซัง “ชาวนาไม่นิยมเก็บไว้ดังเช่นสมัยก่อนที่เชื่อว่าการเก็บกอซังข้าวไว้เพราะถือว่าเป็นสิริมงคล จึงต้องเที่ยวหาแถวตำบลคอนที่ชาวนาเกี่ยวซังข้าวไว้เป็นโรงใหญ่ให้วัวกินช่วงฤดูฝน” (วิศฐา ศรีสุรัตน์, 2552 : สัมภาษณ์)

ชาวนาจะเก็บกอซังข้าวไว้ได้จนเรือนเพื่อจะนำมามัดรวมกันทำเป็นหุ่นโตะชุมพุก (ภาพถ่าย 7 กรกฎาคม 2551)

ประเพณีลาซัง - แต่งงานโตะชุมพุก : ร่องรอยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

บรรยากาศประเพณีลาซัง - แต่งงานโตะชุมพุกเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นเล็กๆ หลังฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อตอบแทนคุณต่อธรรมชาติที่ช่วยดูแลต้นข้าวให้มีความอุดมสมบูรณ์ สะท้อนวิถีชีวิตชาวนาหลังสิ้นสุดฤดูการทำนาแต่ละปี จึงได้ประกอบพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อเปลี่ยนผ่านการทำนาปีต่อไป การประกอบพิธีกรรมจากอดีตถึงปัจจุบันจะคลี่คลายไปตามสภาวะการแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ

ยุคพึ่งพาธรรมชาติ ความสำเร็จจากวิธีการทำนาจึงมีเงื่อนไขและกลไกซ่อนทับอยู่เบื้องหลังความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ผีसाง วิญญาณ และสภาพแวดล้อม การรวมกลุ่มของชาวนาบริเวณนี้ไม่มีการแยกส่วนระหว่างกลุ่มชน เพราะอิทธิพลทางศาสนาไม่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทางความเชื่อ การประกอบพิธีกรรมลาซังให้ความสำคัญต่อธรรมชาติเหล่านี้

ในการขอขมา ตอบแทนคุณเพื่อจะได้โลกกลับและเผ่าชังข้าวที่จะเตรียมฤดูการทำนาปีต่อไป จึงต้องมีพิธีการเปลี่ยนผ่านขอขมาจากการตั้งใจและไม่ตั้งใจในขณะที่เก็บเกี่ยว มีการเหยียบย่ำ เมล็ดข้าวอาจตกหล่น และการเผาซึ่งข้าว จึงใช้กอซึ่งข้าวเป็นตัวแทนพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านความรู้สึกของชาวนาที่มีต่อธรรมชาติ จะได้มีขวัญกำลังใจ จึงรวมกลุ่มชาวนาที่มีพื้นฐานความเชื่อเดียวกัน ประชาสัมพันธ์บอกต่อๆ กันไป ตัวพิธีกรรมจัดขึ้นเพียงครั้งวันบริเวณกลางทุ่งนา มีหมอไสยศาสตร์ทางพิธีกรรมเป็นผู้นำในการกำหนดฤกษ์ยาม วันมงคลช่วงเดือนหก หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามบริเวณทุ่งนาความต้องการของชาวนา เพื่อจะได้ทำพิธีลาซึ่งไปทั่วบริเวณที่กลุ่มชาวนาได้ร่วมกันประกอบพิธีกรรม “ยุคแรกๆ จำความได้ว่า ชาวบ้านจัดพิธีกรรมกลางทุ่งนา ต่อมาย้ายมาจัดบริเวณริมถนนเพื่อเดินทางได้สะดวก” ด้วยการนำกอซึ่งข้าวมาจัดแต่ง “หุ่น โຕ้ะชุมพุก” เพียงให้รู้ว่าหุ่นผู้หญิง หุ่นผู้ชาย ทำแบบง่ายๆ จะมีอาหารสำหรับบูชา และเช่นภูมิเจ้าที่ พิธีกรรมลาซึ่งจะมีเป็นกลุ่มย่อยๆ เพราะการประชาสัมพันธ์เพียงจับกลุ่มและบอกกันปากต่อปาก ดังนั้นสิ่งสำคัญในการจัดพิธีกรรมลาซึ่งในยุคแรกจะถูกจัดขึ้นภายในเดือนหก มีหมอพิธีกรรมดูฤกษ์ยามในการกำหนดวันเป็นมงคล ชาวบ้านจะเลือกสถานที่บริเวณทุ่งนา หมุนเวียนกันไป จะมีอาหารสำหรับบูชาและเช่นภูมิเจ้าที่นา ผีสาว เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วบริเวณที่อยู่เบื้องหลังในการช่วยเหลือให้แปลงนาข้าวได้รับผลในแต่ละปี

ยุคอิทธิพลทางศาสนา บรรยายาศการจัดพิธีกรรมลาซึ่ง เริ่มคลี่คลายตามสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสร้างเงื่อนไขต่อวิถีชีวิตแบบธรรมชาติตามความเชื่อเรื่อง ผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะอิทธิพลความเชื่อตามหลักคำสอนทางศาสนาฮินดู - พราหมณ์และพุทธศาสนา มหายาน “ชาวไทยพุทธที่อาศัยในเขตอำเภอปะนาเระ อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี และอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เป็นชาวไทยพุทธดั้งเดิมที่นับถือพุทธศาสนา มหายานในวัฒนธรรมศรีวิชัยมาก่อน ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชและสงขลาแผ่อิทธิพลเข้ามาราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ชาวไทยพุทธกลุ่มนี้จึงหันมานับถือพุทธเถรวาท” (จอมขวัญ สุวรรณรัตน์, 2547 : 19) การเผยแพร่ศาสนาเข้ามาด้วยรูปแบบการปฏิบัติที่สูงกว่าความเชื่อท้องถิ่น ก่อเกิดการผสมผสานระหว่างความเชื่อธรรมชาติกับการศรัทธาในศาสนา สะท้อนออกมาให้เห็นถึงบรรยากาศประเพณีลาซึ่ง – แต่งงาน โຕ้ะชุมพุก จะมีตัวแปรเพิ่มเข้ามา มีบทบาทในการขับเคลื่อนพิธีกรรม คือ ผู้นำทางศาสนา เข้ามาเป็นประธานในพิธีกรรม หมอไสยศาสตร์และชาวนาพร้อมให้ความร่วมมือ ผู้วิจัยเพียงสันนิษฐานว่า การเข้ามาสู่ยุคการพึ่งพาศาสนาที่มีหลักทางความเชื่อ การศรัทธา การเคารพบูชาแตกต่างกันตามวิถีทางแต่ละศาสนา การคลี่คลายพิธีกรรมจึงเกิดขึ้นระหว่างชาวนาไทยพุทธกับไทยมุสลิม เริ่มจากการทำร่วมกันบนพื้นฐานการพึ่งพาธรรมชาติ แยกกันทำตามวิถีความเชื่อทางศาสนา ปัจจุบันชาวนาไทยมุสลิมไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมลาซึ่ง

ประเพณีลาซังกลุ่มชาวนาไทยพุทธในยุคอิทธิพลลัทธิทางศาสนาเข้ามามีบทบาท จะมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางในการรวมกลุ่มชนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเนื้อเดียวกัน การจัดพิธีกรรมจึงเป็นกลุ่มใหญ่ ไม่มีการแยกย่อยจัดอย่างเช่นในอดีต เพราะมีการประชาสัมพันธ์ในช่วงเทศกาลงานสำคัญทางพุทธศาสนา บอกข่าวให้รู้ทั่วถึงกัน มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นประธานในพิธี สถานที่ย้ายจากกลางทุ่งมาเป็นบริเวณศาลาทุ่งนาที่สร้างไว้สำหรับพักเหนื่อย เดินทางไกล บางศาลาชาวบ้านจะช่วยกันสร้าง บางศาลามีเจ้าของ การสร้างศาลาไว้เพื่อประโยชน์ผู้คนได้หยุดพัก และใช้ประกอบพิธีกรรมถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง จะเห็นว่ากลุ่มชาวไทยพุทธบริเวณนี้นิยมสร้างศาลากลางทุ่งนาและบริเวณสัญจรริมทาง “ศาลาพักริมทางในอดีตจะมีชาวบ้านตำบลคอน ตำบลท่าน้ำ ตำบลออกกระบือเดินทางมาซื้อสินค้าบริเวณ “ตลาดปาล์ม” เดินทางเหนื่อยจะได้หยุดพักกินข้าวบนศาลาริมทางก่อนจะออกเดินทางต่อไป แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีคนเดิน คนพัก มีแต่คนขับรถผ่านไป” (สมหมาย โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ช่วงนี้ชาวไทยพุทธน่าจะได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาเถรวาทเผยแพร่เข้ามาทำให้ชาวบ้านมีความศรัทธา เพราะการสร้างศาลาเป็นหลักค้ำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับท้าวสักกะผู้มีศักดิ์ใหญ่ด้วยการบำเพ็ญวัดตบ 7 จากครั้งที่เกิดเป็น มฆะมาณพ ได้พยายามรวมกลุ่มชาวบ้านช่วยกันถางป่า ตัดกิ่งไม้ในหมู่บ้านให้มีความร่มรื่นให้เป็นรมณีสถานสำหรับชนทั้งหลายจะได้พักอาศัย จึงรวมพรรคพวกได้ 33 คน ประโยคกันว่า “บัดนี้ พวกเราควรทำบุญให้ยิ่งขึ้นไป” ต่างได้ถามกันว่า “พวกเราจะทำอะไรกัน” ตกลงกันว่า “จักสร้างศาลาเป็นที่พักของมหาชนให้ถาวรในหนทางใหญ่ 4 แยก” พวกเขาจึงสั่งให้หาช่างไม้มาแล้วเริ่มสร้างศาลา ก็ในเรือนของมฆะมาณพมีหญิง 4 คน คือนางสุนันทา สุจิตรา สุธรรมา และสุชาดา บรรดาหญิง 4 คนนั้น นางสุธรรมาคบคิดกับนายช่างไม้ กล่าวว่า “พี่ ขอพี่จงทำฉันให้เป็นใหญ่ในศาลานี้เถิด” ดังนี้แล้ว ได้ให้ค่าจ้าง (แก่เขา) นายช่างไม้รับคำว่า “ได้” แล้วดาบไม้สำหรับทำข้อฟ้าให้แห้งเสียก่อนสิ่งอื่น แล้วถาก สลักทำไม้ข้อฟ้าให้สำเร็จ แล้วสลักอักษรว่า “ศาลานี้ชื่อสุธรรมา” สร้างศาลาให้สำเร็จแล้ว แบ่งเป็น 3 ส่วน (คือ) ในส่วนหนึ่งสร้างเป็นที่สำหรับอยู่ของพวกอิสรชน ส่วนหนึ่ง สำหรับคนเข็ญใจ ส่วนหนึ่งสำหรับคนใช้ฯ (ถ. ส. เล่ม 15/ข้อ 912-915.) จากผลบุญจากสร้างศาลาทำให้ทุกคนที่ได้มีส่วนร่วมได้เกิดบนสวรรค์ นอกจากชาวบ้านนิยมสร้างศาลาไว้กลางทุ่งนาและริมทางเพื่อหยุดพัก ต่อมาศาลายังมีความหมายในการประกอบประเพณีลาซัง เพื่อต้องการให้เจ้าของแปลงนาข้าวมีความสบายใจที่ได้จัดพิธีกรรมบนศาลาใกล้บริเวณแปลงนาของตน การประกอบพิธีลาซังจึงได้มีการรวมตัวกันระหว่างหมู่บ้าน มีวัดควนนอก และวัดควนในเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของชาวพุทธบริเวณนี้ จะใช้วันสำคัญทางพุทธศาสนาในการประชาสัมพันธ์ข่าวในการจัดพิธีกรรมลาซัง เพราะจะมีประชาชนทั่วทั้งตำบลได้มาร่วมกันทำบุญ การรวมกลุ่มพิธีกรรมจึงมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การสร้างศาลาจึงเข้ามามีส่วนสำคัญในการเคลื่อนย้ายสถานที่กลางทุ่งนามาจัดบริเวณศาลาเพื่อความสะดวกสบายในการนิมนต์พระภิกษุมาร่วมประกอบพิธีกรรม และฉันอาหาร “ชาวบ้านมาร่วม

ประมาณสี่ห้าร้อยคนถือปืนโตกันมา มีการช่วยเหลือกันในการทำขนมจีนสำหรับใช้เลี้ยงผู้มาร่วม พิธีกรรม แต่ละหมู่บ้านแบ่งหน้าที่กันทำน้ำแกงและขนมจีน” (สมหมาย โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์) ส่วนสัญลักษณ์ด้านพิธีกรรมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะหุ่นให้มีรูปร่างดังเทพ ตาม วิถีคิดของชาวบ้านที่หยิบยืมเทพตามแบบฉบับอิทธิพลทางศาสนาฮินดู - พราหมณ์ผสมผสานกับ ความเชื่อตามวิถีการพึ่งพาธรรมชาติ จึงเริ่มมีการทำโครงหุ่นขึ้นมาให้มีลักษณะท้องป่องๆ คล้ายเป็น เป็นเทพเจ้าแทนความอุดมสมบูรณ์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ชาวนาได้รับอิทธิพลทางศาสนาจึงมีการหยิบ ยืมเทพขึ้นมาตามความเชื่อของชาวนา จึงมีการตกแต่งหุ่นเป็นตัวแทนชื่อว่า พ่อชุมพุก แม่สุนทรี่ เป็นเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ประจำนาข้าว

ยุคการจัดการสังคัม ประเพณีลาซังเริ่มถูกยกระดับฐานะพิธีกรรมเล็กๆ ประจำถิ่นขึ้นมา เป็นประเพณีระดับตำบล มีตัวแปรเข้าไปเกี่ยวข้องซับซ้อนมากขึ้น ผู้นำศาสนา หมอพิธีกรรม ชาวนา กลายเป็นผู้ให้ความร่วมมือ จะมีผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นเข้ามาจับเคลื่อนพิธีกรรม เป็นการ คลี่คลายจากยุคศาสนาเข้าสู่ยุคสังคัม การจัดพิธีกรรมผสมผสานระหว่างพิธีกรรมและกิจการร มนุนเสริมความสนุกสนาน ขณะที่ชาวนาเริ่มละทิ้งอาชีพการทำนาแปรสภาพมาเป็นข้าราชการ และชาวดวน

การคลี่คลายเข้าสู่ยุคสังคัมช่วงแรกๆ จะมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนในการจัดกิจกรรม เข้ามาหนุนเสริมความสนุกสนาน ความบันเทิงเพื่อผ่อนคลายจากการเหน็ดเหนื่อย ตรากตรำจากการ ทำนาเพื่อเตรียมพร้อมในการทำงานปีต่อไป “ประเพณีลาซังจะมีการจัดงาน 3 วัน 3 คืน จะมี กิจกรรม วิวชน ไก่อ้นของชาวบ้านที่เลี้ยงในหมู่บ้าน กีฬาพื้นบ้าน ชักกะเย่อ วิ่งกระสอบ นอกจากนั้นมีการรับมะโย่ง สิละ หน้าตะลุง มโนราห์ มาแสดงตลอดงาน” (สมพงษ์ โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์) บรรยากาศการจัดกิจกรรมเริ่มสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคัมที่มีประเพณีลาซัง เป็นสื่อกลางเข้าไปยึดโยงกับวิถีชีวิตของคนทั้งการละเล่นพื้นบ้าน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพิธีกรรมของชาวนาเพื่อหวังผลให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลการทำงานปีต่อไปมี ความอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นประเพณีทางสังคัม กิจกรรมและการละเล่นพื้นบ้านเข้ามามีส่วนสำคัญ ในการสร้างความสนุกสนาน ศิลปวัฒนธรรมจะได้มีพื้นที่ในการแสดงเพื่อความบันเทิง กีฬาชนวิว ชนไก่อ้นเข้ามาเสริมความตื่นเต้น ส่งเสริมลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาไทยพุทธกับชาวนา ไทยมุสลิมได้เข้าร่วมกิจกรรมอีกครั้ง ตัวพิธีกรรมจะจัดเพียงครั้งวันซึ่งจะมีชาวนาไทยพุทธเป็น ผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรม จากนั้นจะเป็นการจัดกิจกรรมที่ชาวนาไทยมุสลิมสามารถเข้าร่วม กิจกรรมได้ เป็นการสร้างเงื่อนไขการเปลี่ยนผ่านยุคศาสนาเข้าสู่ยุคสังคัมเพื่อลดความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี

เมื่อประเพณีลาซังเริ่มมีความสำคัญในแง่สังคัมมากยิ่งขึ้น มีหน่วยงานราชการ เช่น สภา วัฒนธรรมอำเภอ สภาวัฒนธรรมจังหวัดเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดพิธีกรรม “ประมาณปี 2528 เริ่มมีการประยุกต์ สมัยก่อนทางการไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยว” (สมพงษ์ โชติช่วง, 2552 :

สัมภพณ์) เพื่อยกระดับประเพณีลาซังไปสู่การท่องเที่ยวตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการสนับสนุนการท่องเที่ยวไทย มีการคัดเลือกกิจกรรมเด่นๆ แต่ละชุมชนขึ้นมาประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักของสังคมมากยิ่งขึ้น ประเพณีลาซังจึงกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชุมชนที่มักจะถูกนำไปแสดงตามงานวัฒนธรรมต่างๆ ที่หน่วยงานราชการได้จัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว แข่งขัน การประกวดของดีชุมชน แต่การเข้ามาสนับสนุนดำเนินงานของหน่วยงานราชการยังขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการประจำปี แต่การที่ประเพณีถูกยกระดับขึ้นมาให้มีความยิ่งใหญ่ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของชุมชน ชุมชนจึงได้เดินรอยตามร่วมกันจัดกิจกรรมประจำปีจะมีการหนุนเสริมความสนุกสนาน ความบันเทิงเพิ่มมากขึ้น

การจัดกิจกรรมขึ้นมาเพื่อความสนุกสนาน หนุนเสริมความบันเทิง ซึ่งใช้พิธีกรรมลาซังเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมสัมพันธ์กับสังคม เป็นพิธีกรรมที่โดดเด่นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น ทำให้ปัจจัยหลายอย่างเข้ามาสร้างเงื่อนไขที่ชุมชนไม่สามารถควบคุมได้ เริ่มมีชนบางกลุ่มมุ่งเน้นการจัดกีฬาชกมวย ชนวัว ชนไก่เพื่อเล่นการพนัน โดยใช้ประเพณีลาซังเป็นจุดขาย “การชนวัวอนุญาตได้เพียง 3 วันหลังจากนั้นตำรวจจับ ทำให้วัวบางคู่ที่เปรียบไว้แล้วยังไม่ได้ชน จึงต้องแอบนำไปชนที่อื่น” (วิน จุลเอียด, 2552 : สัมภพณ์) การแอบแฝงกิจกรรมบางอย่างที่เข้ามาพร้อมกับการทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ทำให้เจตนาการจัดประเพณีผิดเพี้ยนไป มีผู้คนนอกชุมชนแอบแฝงเข้ามาเพียงต้องการเล่นการพนัน บางปีมีการจัดประเพณีลาซังขึ้นมา 7 วัน 7 คืน “ประเพณีลาซังบางปีมีการชกมวย ชนวัว ชนไก่ จัด 7 วัน 7 คืนแล้วแต่ความคิดของผู้ंना” การจัดประเพณีในช่วงนี้ดูผิวเผินจะมีความยิ่งใหญ่ มีการเพิ่มช่วงเวลาการจัดงาน 3 วันเป็น 7 วัน เหตุผลมาจากการขออนุญาตชนวัว ชนไก่ ชกมวยอนุญาตได้เพียง 3 วันหลังจากนั้นตำรวจจับ “จึงต้องเพิ่มช่วงเวลาการจัดงานลาซังออกไป เพราะกลัวไม่เสียภาษี ไม่ต้องอนุญาตในการเล่นการพนันในรูปแบบของการชนวัว ชนไก่และชกมวย” (วิน จุลเอียด, 2552 : สัมภพณ์) แต่การจัดกีฬาประเภทนี้ไม่ได้ดีครอบอยู่เพื่อความสนุกสนานในชุมชน มีการนำวัว นำไก่ จากต่างถิ่นที่เลี้ยงอย่างอาชีพเข้ามา และบางปีมองไม่เห็นขั้นตอนพิธีกรรมลาซัง — แต่งงาน โต๊ะหมู่บูชา ชาวบ้านไม่รู้เลยว่าพิธีกรรมช่วงไหน เวลาไหน จึงเกิดปัญหาขึ้นมาระหว่างชาวบ้านเจ้าของพิธีกรรมกับชนบางกลุ่มเพื่อต้องการใช้พิธีกรรมในการแอบแฝง ประเพณีลาซังจึงต้องหยุดไปช่วงหนึ่งเพราะประสบปัญหาความขัดแย้งในการจัดประเพณีที่มีกิจกรรมแอบแฝงเข้ามา

การรื้อฟื้นประเพณีลาซังจึงเริ่มขึ้นมาใหม่ไม่ใช่ในนามของตำบล ขึ้นอยู่แต่ละหมู่บ้านจะรวมตัวจัดขึ้นมา “ประเพณีลาซังทำร่วมกันในนามของตำบล แต่มีช่วงหนึ่งหมู่ที่ 3 บ้านพิบูล ตำบลควน กับ หมู่ 5 บ้านท่าหน้า ตำบลท่าหน้า จัดร่วมกันที่ศาลาริมทาง มีการสลับเปลี่ยนสถานที่ในการจัดแต่ละปี มีกิจกรรมบันเทิงตอนกลางคืน เช่น รำวง หนังตะลุง ส่วนหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ได้ทำร่วมกัน” (สมพงษ์ โชติช่วง, 2552 : สัมภพณ์) โดยหมู่ที่ 3 บ้านพิบูล ตำบลควน กับหมู่ที่ 5 บ้านท่าหน้า ตำบลท่าหน้า ซึ่งมีเขตแดนติดต่อกันได้ร่วมกันจัดขึ้นมาสองหมู่บ้านแบบวิถีชุมชน

พิธีกรรมเริ่มเป็นรูปแบบใหม่คล้ายกับพิธีกรรมการแต่งงานคนธรรมดา มีการสู่ขอเจ้าสาว มีการจัดขบวนแห่ จะหมุนเวียนเปลี่ยนการทำหุ่นเจ้าบ่าวและหุ่นเจ้าสาวและการเป็นเจ้าภาพแต่ละปี โดยมีกิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน กีฬา และศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ส่วนหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 จะมีการรวมกลุ่ม รื้อฟื้นการจัดขึ้นมาใหม่เหมือนกัน โดยมีพ่อประเวท (ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้ว) เป็นผู้ได้รวมกลุ่มชาวบ้านขึ้นมา ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่พร้อมให้ความร่วมมือ การจัดประเพณีลาซังจึงได้มีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันมีองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาบริหารจัดการเป็นช่วงรอยต่อยุคที่ชุมชนเริ่มมีการฟื้นฟูการจัดกิจกรรมบันเทิงเข้ามาหนุนเสริมความสนุกสนาน เมื่อท้องถิ่นเข้ามาบริหารจัดการมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมความบันเทิงที่มีความสำคัญในแง่ของชุมชนให้เป็นผลประโยชน์ในแง่ของสังคม มีการบริหารจัดการพิธีกรรมขึ้นมาให้มีความโดดเด่นตามนโยบายการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว “หนึ่งประเพณี หนึ่งการท่องเที่ยว” ตามนโยบายการพัฒนาที่ได้เน้นให้ชุมชนมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว ทำให้บรรยากาศมีความสนุกสนานในแง่ของสังคม สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละชุมชนจากการจัดขบวนแห่ การคลี่คลายและการเชื่อมต่อพิธีกรรมจากยุคพึ่งพาธรรมชาติ จัดศาลากลางทุ่งนา คลี่คลายมาสู่ยุคศาสนาจัดบนศาลาทุ่งนา การเข้าสู่ยุคสังคมแรกๆ มาจัดบริเวณศาลาริมทาง ปัจจุบันจะใช้ศาลาเอนกประสงค์ประจำหมู่บ้านเพื่อตกแต่งหุ่นโຕະຊຸມພຸກ ใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์หน้าวัดควนในประกอบพิธีกรรม “การจัดสถานที่บริเวณหน้าวัดควนในถือว่าเป็นบริเวณกลางนาเหมือนกัน ล้อมรอบด้วยแปลงนาข้าว ซึ่งเมื่อก่อนเคยเป็นพื้นที่นา เพียงแต่ถมดินให้เป็นลานกว้างเท่านั้นเอง พูด่างๆ การประกอบพิธีกรรมยังอยู่กลางนา” (วิศฐา ศรีสุรัตน์, 2552 : สัมภาษณ์) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับของชาวบ้านในการเปลี่ยนสถานที่ในการจัดงาน ส่วนวันเวลาในการจัดพิธีกรรมตั้งแต่ยุคพึ่งพาธรรมชาติ ยุคศาสนาจะมีหอมโສຍສາສຕຣ໌ທາງພິທີກຣມດູຄຸຊ໌ຍາມ วันเวลาอันเป็นสิริมงคล “สมัยยังเด็กๆ เคยเห็นการตกแต่งหุ่น “โຕະຊຸມພຸກ ຈະມີການປະກາສ໌ໃຫ້ຮູ້ກັນໃນວັນພຣະວ່າ ເດືອນນີ້ ວັນທີ່ເທົ່າໄຮ ຈື່ນຄືຄຳ ຈະຈະທຳປະເພນີລາສັງ ໃຫ້ຂາວບ້ານທັງຕຳລບບອກຕໍ່ກັນໄປ” (วิน จุลเอียด, 2552 : สัมภาษณ์) ปัจจุบันการอนุญาตให้หอมພິທີກຣມດູຄຸຊ໌ຍາມอันเป็นสิริมงคลตามธรรมเนียมปฏิบัติ บางครั้งก่อให้เกิดปัญหากับผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองที่จะเดินทางมาทำพิธีเปิด และช่วงวันเวลาดังกล่าวเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีภาระหน้าที่ในการดำเนินโครงการอื่นๆ การจัดพิธีกรรมถูกยึดโยงกับเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ทางราชการเวลาในการจัดเลยถูกเปลี่ยนมาจัดในวัน “ພິຊມງຄລ” ชาวบ้านมองว่า “การจัดพิธีกรรมวันພິຊມງຄລเป็นการดี เพราะเป็นวันที่เกี่ยวข้องกับการทำนา มีการเสนามาตลอดอย่าจัดตรงกับวันจันทร์ถึงศุกร์ เพราะไม่ตรงกับวันหยุดราชการ ตัวอย่างปีนี้จัดตรงกับวันหยุด ทุกคนสามารถเข้ามาร่วมได้ต่อไปนี้จัดวัน พืชมงคล จะได้เป็นที่รู้จักกันทั้งตำบล” (สุพิไล ผันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์) การเปลี่ยนแปลงวันเวลาในการจัด แม้จะคลาดเคลื่อนไปจากเดิมที่ต้องอยู่ในช่วงเดือนหกมาจัดในวันພິຊມງຄລ ตามความสะดวกของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่มีเวลาเปิดงาน บวกกับชาวบ้านเริ่มละทิ้งอาชีพ

การทำงานเปลี่ยนวิถีมาเป็นข้าราชการและชาวนา จึงไม่มีการขัดแย้งทางความคิดพร้อมให้การสนับสนุนและมองเป็นเรื่องที่ตีความเหมาะสมกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน “ประเพณีลาซังถือว่าเป็นประเพณีท้องถิ่น ซึ่งคนที่ไม่ทำนาก็เข้าร่วมได้” (สุพิไล พันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น ท้องถิ่นสามารถเข้ามาบริหารจัดการเต็มรูปแบบตามระบบราชการ เพื่อการพัฒนาพิธีกรรมลาซังประจำท้องถิ่นขึ้นมาเป็นประเพณีของสังคมในการประชาสัมพันธ์ “หนึ่งประเพณีหนึ่งการท่องเที่ยว” โดยมีชุมชนผู้เป็นเจ้าของพิธีกรรมยอมรับและกลับกลายมาเป็นผู้ให้ความร่วมมือ “ประเพณีลาซัง - แต่งงานหุ่นโຕ້ะซุมพุก อบต. จะเป็นผู้ดำเนินการ ผู้ใหญ่บ้านประสานกับชาวบ้านให้ความร่วมมือ” (ยงยุทธ เนตรทิพย์, 2552 : สัมภาษณ์) โดยตำบลควน แบ่งออกเป็น 6 หมู่บ้าน มีการประกอบพิธีลาซัง 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2 บ้านควนกลาง หมู่ที่ 3 บ้านพิบูล หมู่ที่ 4 บ้านใต้ หมู่ที่ 5 บ้านด่าน และหมู่ที่ 6 บ้านบ่อตุมพระ ส่วนหมู่ที่ 1 บ้านปาล์มสภาพพื้นที่เป็นตลาดมีชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามได้หยุดการประกอบประเพณีลาซังไปแล้ว เหลือเพียง 5 หมู่บ้านที่มีชาวไทยพุทธอาศัยอยู่จึงได้รวมหมู่ที่ 5 บ้านท่าหน้า ตำบลท่าหน้าเข้ามาาร่วมด้วยกลายเป็น 6 หมู่บ้าน มีการจับสลากแบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้านในการตกแต่งหุ่นเจ้าสาว และอีก 3 หมู่บ้านตกแต่งหุ่นเจ้าบ่าว การทำหุ่นแต่ละปีจะหมุนเวียนสับเปลี่ยนกันไป ท้องถิ่นในห้วงประมาณการช่วยเหลือการจัดกิจกรรม ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดำเนินการสร้างความสัมพันธ์ในการดึงมวลชนภายในชุมชนเข้ามาร่วมตกแต่งหุ่นโຕ້ะซุมพุกตามหน้าที่ที่มีความถนัด ผู้ชายจะมาร่วมกันประกอบหุ่น ผู้หญิงรวมกลุ่มตอนเย็นในการจัดขันหมากและจัดขบวนแห่ บางหมู่บ้านมีการประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านออกมาช่วยกันด้วยการใช้เครื่องขยายเสียงประจำหมู่บ้าน บรรยากาศพิธีกรรมกลายเป็นงานสังคมเพื่อมุ่งเน้นการสร้างสรรค์ทางความคิดในการออกแบบหุ่น และการจัดขบวนแห่ให้มีความสวยงาม จะได้มีหน้ามีตา มีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับจากนักท่องเที่ยวมากกว่าเน้นรูปแบบตัวพิธีกรรม “ปัจจุบันการทำหุ่นโຕ້ะซุมพุก อบต. วางแผนการประชุม หมู่บ้านใดได้ผู้หญิงปีต่อไปสับเปลี่ยนเป็นผู้ชาย สับเปลี่ยนกันไปเรื่อยๆ ผู้ใหญ่บ้านประกาศเสียงตามสาย บางครั้งให้ผู้ช่วยเจ็ดคนวางแผนเดินไปบอกตามเส้นทางให้ชาวบ้านเข้าร่วมวางแผนการดำเนินงาน” (วิศฐาศรีสุวรรณ์, 2552 : สัมภาษณ์) แม้เสียงจากชาวบ้านให้การยอมรับ แต่บางส่วนได้สะท้อนแง่คิดว่า “อบต. เข้ามาบริหารจัดการ ฟันฟู อนุรักษ์เป็นการดี แต่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของพิธีกรรม ใครเข้าร่วมก็ร่วมไป คนไม่เข้าร่วมก็เฉย ผิดกับสมัยก่อนที่ทุกคนต้องเข้าร่วม” (สุพิไล พันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์)

หุ่นโຕ້ะซุมพุก : การสะท้อนวิถีชีวิตชุมชน

การแต่งงานหุ่นโຕ້ะซุมพุกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่มีความหมายต่อประเพณีลาซังจะด้วยเหตุผลการสร้าง ความหมายขึ้นมาเพื่อให้ชาวนาได้มาร่วมกันประกอบพิธีกรรม หรือความหมายที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าที่มาดูแลต้นข้าวจากตำนานการสร้างโลกฉบับปาลาม

จะด้วยเหตุผลใดก็ตาม หุ่น โຕ้ะซุมพุกกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้พิธีกรรมลาซังมีความหมายและความสำคัญจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงหุ่น โຕ้ะซุมพุก จะสะท้อนวิถีชีวิตของคนบริเวณนี้ได้เป็นอย่างดีแบ่งออกได้ 3 ยุคด้วยกัน คือ

ยุคการพึ่งพาธรรมชาติ เป็นยุคที่ชาวนาพึ่งพาธรรมชาติในวิธีการทำนา หุ่น โຕ้ะซุมพุกจะตกแต่งขึ้นมาเพื่อตอบแทนธรรมชาติ กอซังข้าวที่ชาวนาเก็บไว้จะถูกนำมารวมกันกลางทุ่งนา ชาวบ้านทุกครัวเรือนที่เข้าร่วมพิธีต้องมีกอซังข้าวจากพื้นที่นาของตนเอง จะรู้สึกถึงการได้เป็นส่วนหนึ่งในการขอขมา ตอบแทนคุณต่อแม่โพสพ การตกแต่งหุ่นด้วยการนำกอซังข้าวมามัดรวมกันเพียงให้รู้ว่าเป็นหุ่นคู่บ่าวสาว โดยฝ่ายเจ้าสาวมีการใช้ดอกไม้ประดับเพียงให้รู้เป็นเพศหญิงและเพศชายแทน หุ่นทั้งสองเป็นตัวแทนของ พ่อ โปสี กับ แม่โพสพ “ประเพณีลาซังในอดีตไม่มีการใส่เสื้อ มีแต่ซังล้วนๆ ถ้าจะแต่งตัวให้สวยงามหุ่นผู้หญิงมีผ้าคาดเฉียง หุ่นผู้ชายนุ่งผ้าขาวม้า” (วิน จุลเอียด, 2552 : สัมภาษณ์) การตกแต่งหุ่นสื่อความหมายการเป็นตัวแทนของเทพเจ้าประจำนาข้าว จึงจัดพิธีการแต่งงานกลางทุ่งนา สะท้อนให้เห็นความผูกพันวิธีการทำนากับธรรมชาติ คือ แม่โพสพ ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังในการดูแลรักษาแปลงนาข้าวให้มีความอุดมสมบูรณ์ในการทำนาแต่ละปี ชาวนาจึงต้องตอบแทนคุณต่อธรรมชาติ ตัวหุ่น โຕ้ะซุมพุกมีความหมายสำคัญที่สื่อไปถึงตัวพิธีกรรม คือ การเคารพ บูชา ขอขมา ตอบแทนคุณ และแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติ

การตกแต่งหุ่นในยุคแรกๆ จะทำแบบง่ายๆ เพียงให้รู้ว่าหุ่นผู้หญิงและหุ่นผู้ชาย เป็นตัวแทนพ่อโปสีและแม่โพสพ (ภาพถ่าย วันที่ 28 กรกฎาคม 2551)

ยุคอิทธิพลทางศาสนา ลักษณะการออกแบบหุ่น โຕ้ะซุมพุกมีการเปลี่ยนแปลง สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชาวนาได้เข้าไปยึดโยงกับอิทธิพลทางศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะอิทธิพลศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนามหายานที่มีลักษณะเด่นในเรื่องการเคารพบูชาต่อเทพเจ้า โดยเฉพาะท้าวเกวเรขของศาสนาฮินดูถือว่าเป็นเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์มีลักษณะท้องป่องๆ ทำให้การออกแบบหุ่น โຕ้ะซุมพุกเปลี่ยนแปลงลักษณะรูปร่างจากการมัดกอซังข้าวเพียง

แสดงให้รู้ลักษณะรูปร่างชายหญิงให้กลายเป็นเทพประจำต้นข้าวแบบชาวบ้านที่สื่อแทนถึงความอุดมสมบูรณ์ ให้มีลักษณะท้องป่องๆ ชื่อว่า พ่อชุมพุกกับแม่สุนทร “ชาวบ้านจะพาช้างข้าวไปรวมกันที่ศาลาทุ่งนา มีการนำไม้ไผ่มาขัดทำเป็นโครงคล้ายกับซุ้มไก่ให้ท้องป่องๆ สองคนหญิงชายและนำช้างข้าวมาผูกเวียนรอบ นำลูกมะพร้าวมาทำเป็นศีรษะ มีตา มีจมูก นำผ้าอาสนะ ผ้าม่านที่ไม่ใช่แล้วจากวัดมาทำเป็นเสื้อผ้า คนที่ทำงานจะต้องทำขนมต้ม ข้าวเหนียวขาว ข้าวเหนียวเหลือง อาหารคาวหวาน ใสในท้องหุ่น มีการสมมติแต่งงานคู่บ่าวสาวเหมือนคนธรรมดา มีพระให้พรชัยมงคล หลังจากนั้นมีการแห่หุ่นไปกลางทุ่ง ผู้ร่วมพิธีกรรมแข่งชิงอาหารในท้องหุ่นคล้ายกับประเพณีชิงเปรตเดือนสิบ บางปีทำปลาช่อน 2 ตัวคู่กันขึ้นมา “ปลาช่อนทองตัวผู้ตัวเมีย 2 ตัวใหญ่ๆ เท้าตันมั่งคุดตั้งเคียงกันไว้ ปั่นจากดินเหนียว ทำไว้เพื่อให้น้ำสมบูรณ์” (วิน จุลเอียด, 2552 : สัมภาษณ์)

รูปแบบหุ่นจะมีลักษณะท้องป่อง ๆ สื่อแทนความอุดมสมบูรณ์เป็นตัวแทน พ่อชุมพุกกับแม่สุนทร และบางปีจะทำรูปภาพปลาช่อน 2 ตัว สื่อความอุดมสมบูรณ์ของน้ำในการทำนา (ภาพวาดจากนายวิฑูรย์ ช้างสร 4 ธันวาคม 2552)

เมื่ออิทธิพลพุทธศาสนาเถรวาทมีอิทธิพลต่อบริเวณแถบนี้เข้ามาค่อนข้างเด่นชัด หลักคำสอนไม่ได้มุ่งเน้นเทพตามแบบอย่างศาสนาฮินดูหรือพุทธมหายาน แต่จะมีแม่ธรณีที่เป็นเทพประจำพื้นดินเข้ามาแทนที่เทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะของหุ่นโຕ้ะชุมพุกคล้ายคลึงจากท้องป่องๆ มาเป็นบุคคลธรรมดาที่มีลักษณะดังเทพประจำต้นข้าว คือ แม่โพสพ แต่จะไม่มีลักษณะท้องป่องๆ จะเป็นเพียงจินตนาการของชาวบ้านว่าจะให้มีลักษณะหน้าตาเป็นอย่างไร บางปีจะมีการตกแต่งให้หุ่นโຕ้ะชุมพุกมีการคลอเคลีย จากคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า บางปีชาวบ้านจะตกแต่งลูกของแม่โพสพด้วย ทำให้ท้องของแม่โพสพไม่ป่อง จนกลายมาเป็นคู่บ่าวสาวคล้ายบุคคลธรรมดามากยิ่งขึ้น

ยุคการจัดการทางสังคม ซึ่งเป็นยุคปัจจุบันที่ลักษณะหุ่นโຕ้ะชุมพุกได้เปลี่ยนแปลงจากตัวแทนของเทพเจ้าประจำนาข้าวมาเป็นคนธรรมดาที่มีฐานะทางสังคม ซึ่งเจ้าบ่าวจะต้องหล่อและเจ้าสาวจะต้องสวย และการแต่งกายให้ดูเป็นผู้มีการศึกษา ฐานะดี รับราชการ มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ตามฐานะหน้าที่การงานที่ยอมรับทางสังคม โดยเฉพาะการเป็นข้าราชการ “เมื่อมีงานด้านวัฒนธรรมเพื่อ

ต้องการให้แต่ละอำเภอเข้าร่วม ประเพณีลาซังจะได้รับการคัดเลือกให้ไปโชว์ในนามของอำเภอ
ปะนาระ ทำให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวทันสมัยขึ้น สวยขึ้น หล่อกขึ้น” (สุพิไล ผันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์)
การยกระดับประเพณีท้องถิ่นลาซังมาเป็นประเพณีทางสังคม หุ่นถือเป็นตัวแทนของคนในชุมชน
มากกว่าเป็นตัวแทนของเทพเจ้าประจำนาข้าวอย่างเช่นอดีต การตกแต่งหุ่นแต่ละหมู่บ้านจะมีการ
ตกลงร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้าน ในการวางแผนกำหนดการทำหุ่นให้ชื่อว่าอะไร
ประกอบอาชีพอะไร เป็นตัวแทนของคนภาคไหน ซึ่งจะมีการสมมติเจ้าบ่าวเจ้าสาวขึ้นมาเอง บาง
หมู่บ้านสมมติเจ้าสาวให้เข้ากับสถานการณ์ เช่นสมมติเจ้าบ่าวเป็นไทยพุทธ ฝ่ายเจ้าสาวเป็น
ไทยมุสลิม บางหมู่บ้านเจ้าบ่าวเป็นทหาร ฝ่ายเจ้าสาวเป็นพยาบาล บางหมู่บ้านเจ้าบ่าวเป็นตำรวจ
ฝ่ายเจ้าสาวเป็นชาวบ้านธรรมดา การสร้างหุ่น โต๊ะชุมพุกแต่ละปีสะท้อนลักษณะความเป็นอยู่ทาง
สังคมมากกว่าสะท้อนทางพิธีกรรม เมื่อสถานการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นรายวัน ผู้คนอาศัยอยู่ด้วย
ความหวาดระแวงระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม หมู่บ้านที่ประสบปัญหาอย่างนี้ จึงสมมติ
การแต่งงานหุ่น โต๊ะชุมพุกให้ชนสองเชื้อชาติมาแต่งงานกัน เพื่อสะท้อนให้เห็นความเข้าใจซึ่งกัน
และกันได้ หรือมีทหาร ตำรวจลงมารักษาความปลอดภัยในพื้นที่มากมาย จึงตกแต่งหุ่นให้เป็น
ทหารกับหญิงสาวชาวบ้าน เพื่อให้เห็นถึงความรัก ความสามัคคีระหว่างทหารกับชาวบ้านที่พร้อม
ให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหา ชาวบ้านที่มาร่วมการตกแต่งหุ่น โต๊ะชุมพุกจะไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะผู้
ที่ประกอบอาชีพทำนาอีกต่อไป ทุกคนเข้ามาร่วมในพิธีแต่งงานหุ่น โต๊ะชุมพุก “ถือว่ามาร่วมพิธี
แต่งงานของลูกชายลูกสาวของตนเอง” การตกแต่งหุ่น โต๊ะชุมพุกจะใช้กิ่งข้าวทำเป็น โครงร่าง
หุ่นขึ้นมาตามความเชื่อดั้งเดิม จากนั้นจะตกแต่งด้วยเสื้อผ้า อาหาร เครื่องประดับตามสมัยนิยมเพื่อ
ส่งเข้าประกวด แต่ละหมู่บ้านจะมีการช่วยเหลือกันคล้ายกับเป็นการเตรียมการจัดงานแต่งงานเล็กๆ
ขึ้นมาในชุมชน

การตกแต่งหุ่นในปัจจุบัน นำกิ่งข้าวมามัดรวมกันให้เป็นโครงร่างคล้ายกับคนธรรมดา
(ภาพถ่าย 2 มิถุนายน 2551)

จากนั้นมีการตกแต่งหุ่นโຕ้ะหุ่มทุกคั้วยเสื่อฝ้า อภรณ์ เครื่องประดับตามสมัยนิยม
(ภาพถ่าย 2 มิถุนายน 2551)

อาหาร : สื่อสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม

ยุคพึ่งพาธรรมชาติ พิธีกรรมลาซังมีความสำคัญในตัวพิธีกรรม คือ การบูชาแม่โพสพ และการเช่นไหว้ภูมิเจ้าที่นา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บริเวณรอบๆ แปลงนา ที่คอยปกป้องรักษาแปลงนาข้าวให้ปราศจากแมลง หนู และคลื่นคาลให้ต้นข้าว รวงข้าว มีความอุดมสมบูรณ์หล่อเลี้ยงชีวิตชาวนาบริเวณนี้ ชาวนานำผลิตจากข้าวและอาหารที่มีอยู่ในชุมชนมาตอบแทนไปสู่ผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ อาหารจึงเป็นส่วนสำคัญทางสัญลักษณ์ในการเช่นไหว้ ตอบแทนคุณต่อธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูมิเจ้าที่นา “จะมีข้าวเหนียว ข้าวเจ้า แกงเป็ดแกงไก่ (อาจใช้ไข่เป็ดหรือไข่ไก่แทนก็ได้) ปลาหมี่ห้วมีหาง (ปิ้ง หรือย่างเท่านั้น) จะไม่นิยมทอด” (สมหมาย โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์) สำหรับข้าวเหนียว ข้าวเจ้า เป็นผลผลิตมาจากต้นข้าวจะต้องนำมาประกอบอาหารเพื่อเช่นไหว้ต่อธรรมชาติให้ได้รับรู้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณที่ได้ให้อาหารมาสู่ชาวนา แกงเป็ดแกงไก่ เป็นอาหารที่ใช้เช่นไหว้วิญญาณต่างๆ ตามความเชื่อของคนโบราณ ไม่ว่าจะเป็นตายายโนราโรงครู หรือการไหว้ภูมิเจ้าที่จะนิยมใช้ไก่ในการเช่นไหว้ ส่วนปลาหมี่ห้วมีหางจะใช้ ปิ้ง ย่าง เป็นการแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในการเช่นไหว้ผีนา ภูมิเจ้าที่ บริเวณบ้านเตราะปริง อำเภอสาขบุรี ที่มีเขตแดนติดต่อกับอำเภอปะนาระ สามปีจะมีการทำขนมเงินเพื่อเช่นไหว้บูชาครั้งหนึ่ง “การกินขนมเงินในอดีตเป็นเรื่องที่ยากมากสำหรับชุมชน เพราะขั้นตอนและวิธีการทำมีความลำบาก ต้องใช้เวลา และวัตถุดิบนำมาใช้ทำขนมเงินก็คือข้าวที่แม่โพสพเป็นผู้ดูแลรักษา จึงเป็นสิ่งที่สมควรทำขนมเงินเช่นไหว้แม่โพสพ” (สวาท คงเสาร์, 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคอิทธิพลศาสนา อาหารทางพิธีกรรมคลี่คลายไปตามลักษณะอิทธิพลทางศาสนาที่เข้ามา โดยเฉพาะพุทธศาสนาที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีพระสงฆ์เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในการทำพิธีกรรม อาหารถูกเปลี่ยนไปตามการเคารพ บูชา มีการแยกอาหารออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งไว้สำหรับถวายพระสงฆ์ อีกส่วนหนึ่งใส่ภาชนะเตรียมพร้อมไว้สำหรับใส่ลงในท้องของหุ่นโຕ้ะหุ่มทุก ประเภทอาหารจะมี ขนมต้ม ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า อาหารคาวหวาน ผลไม้ โดยไม่ได้มุ่งเน้น

รูปแบบเดียวกันอย่างชัดเจนในอดีต อาหารกลายเป็นสัญลักษณ์สื่อให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์

ยุคการจัดการทางสังคม พิธีกรรมท้องถิ่นเล็กๆในชุมชนถูกยกให้มีความสำคัญทางสังคม ทำให้กิจกรรมต่างๆ ถูกกำหนดขึ้นมาให้มีความยิ่งใหญ่ตามรูปแบบของท้องถิ่นและท้องถิ่น สัญลักษณ์ทางอาหารกลายเป็นสัญลักษณ์ทางด้านพิธีกรรม มีเพียงการใส่ปิ่นโตทำบุญถวายพระตามปกติ ไม่คำนึงเรื่องอาหารหวานคาว นอกเหนือจากนั้นจะเป็นการจัดการของท้องถิ่นในเรื่องอาหารเพื่อนำมาเลี้ยงคนที่มาร่วมในพิธีกรรม อาหารที่เป็นสื่อการทางพิธีกรรมในการเช่นไหว้เจ้าที่นา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้เลือนหายไป เป็นการนำอาหารมาถวายแก่พระภิกษุสงฆ์แทนการเช่นไหว้ บูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชั้นหมาก : สื่อความหมายทางวัฒนธรรม

การจัดชั้นหมากประเพณีลาซังในแง่พิธีกรรมไม่ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในยุคแรกๆ จะได้รับอิทธิพลในแง่ของวัฒนธรรมและสังคม “ชั้นหมากเขาทำกันง่ายๆ ใช้พลูแก็กกลุ่มจัดตั้งไหย่นเรียงกันเสร็จแล้วใช้ผ้าขาวคลุมอีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันประยุกต์ให้มีความทันสมัย สวยงาม ให้เหมาะสมกับผู้มีความรู้ มีการศึกษาจัดขึ้นมา” (สุพิไล ผันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์) การจัดชั้นหมากจะมีขึ้นตามยุคสมัยที่มีการตกแต่งหุ่น โต๊ะหมู่บูชาด้วยบุคลลธรรมดา ฝ่ายเจ้าบ่าวจึงได้ทำชั้นหมากขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์เชิงพิธีกรรมทางสังคมนำมาใช้กับพิธีกรรมลาซัง ยุคแรกการทำชั้นหมากเพียงเป็นสัญลักษณ์พิธีกรรม มีเพียงดอกไม้ รูปเทียนใส่ในขันตั้งไว้ข้างๆ เจ้าบ่าวเพื่อเป็นสื่อแทนการสู่ขอเจ้าสาว “ไปขอว่าใครได้ ลูกสาวหมู่ไหน คล้ายๆ กับว่าเป็นดองกัน” การสู่ขอเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านให้มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น โดยใช้หุ่นคู่บ่าวสาวเป็นตัวเชื่อมผ่านความสัมพันธ์

ยุคแรกการทำชั้นหมากเพียงเป็นสัญลักษณ์พิธีกรรม มีเพียงดอกไม้ รูปเทียนใส่ในขันตั้งไว้ข้างๆ หุ่นเจ้าบ่าว เพื่อเป็นสื่อแทนการสู่ขอเจ้าสาว (ภาพถ่าย 2 มิถุนายน 2551)

ปัจจุบันการจัดเตรียมขันหมากเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับแต่ละหมู่บ้านในการทำหุ่นโตะชุมพุกฝ่ายเจ้าบ่าว มีการจัดเตรียมขันหมากคล้ายกับพิธีแต่งงานอย่างคนธรรมดา ผู้ที่เข้ามาช่วยจัดขันหมากจะมีความรู้สึกว่ “มาร่วมงานพิธีแต่งงานโตะชุมพุกเหมือนกับมาร่วมงานบุตรชายที่เี่ยวถามว่า ปีนี้ได้ลูกเขยลูกสะใภ้เป็นใคร ยศ ตำแหน่งอะไร พยาบาล ครู ตำรวจ หรือทหาร” กลายเป็นความรัก ความผูกพันในรูปแบบแม่กับลูกมากกว่าความเคารพ บูชาระหว่างชวานากับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ การจัดขันหมากแต่ละหมู่บ้านจะมีความแตกต่างกันตามระดับภูมิรู้ตามธรรมเนียมท้องถิ่น และตามฐานะทางสังคม เพราะบางหมู่บ้านชาวบ้านจะช่วยกันจัดพอเป็นพิธีกรรม บางหมู่บ้านที่มีข้าราชการครูจะจัดขันหมากอย่างสวยงาม “ขบวนขันหมากจะมีจำนวนเป็นคี่ คือ 9 ขัน 15 ขัน 21 ขัน และ 25 ขัน ส่วนใหญ่แล้ว การจัดขันหมาก 25 ขัน จะไม่นิยมจัดกันในชุมชนเพราะหาผู้หลักผู้ใหญ่มาถือลำบาก ส่วนใหญ่นิยมจัด 21 ขัน 15 ขัน และ 9 ขัน” (สุพิไล ผันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์) และการจัดขันหมากแต่ละปีจะมีความเชื่อเรื่องเวลาในการจัดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย “การทำขันหมากจะไม่ทำในช่วงเช้า ต้องให้เวลาเลยเที่ยงไปก่อน ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติติดต่อกันมา ยิ่งในอดีตต้องให้ดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้าก่อน ปัจจุบันเพียงกำหนดเวลาช่วงบ่ายเพราะจะไม่ทันกับเวลาและเหตุการณ์” (สุพิไล ผันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์) ปัจจุบันการจัดขันหมากจะถือธรรมเนียมปฏิบัติตามพิธีแต่งงานของคนปกติธรรมดาทั่วไป มีการจัดขันหมากจริงๆ ชาติสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ ประกอบด้วยพานหมากพลู พานกล้วย พานอ้อย พานเทียนชัย พานมะพร้าวอ่อน พานผลไม้ พานขนม พานเหล้า พานดอกไม้ และพานรวงข้าว ส่วนหมู่ที่ 2 บ้านควนกลาง การจัดขันหมากทุกปีจะต้องนำพานแต่งงานของมุสลิมเข้มาร่วมในการจัดขันหมากด้วย เพราะถือว่าในอดีตได้จัดร่วมกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม จึงได้นำขันหมากมุสลิมเข้ามาประกอบพิธีกรรมเพื่อเคารพต่อบรรพบุรุษที่เป็นมุสลิม พิธีกรรมจะได้สมบูรณ์ แม้ปัจจุบันพิธีกรรมส่วนนี้ชาวไทยมุสลิมจะหยุดประกอบไปแล้วก็ตาม

การจัดขันหมากปัจจุบันจัดอย่างสวยงามตามรูปแบบการแต่งงานของคนทั่วไป นิยมจัดจำนวนคี่ คือ 9 ขัน 15 ขัน 21 ขัน และ 25 ขัน (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

การจัดพานชั้นหมากจะมีความสำคัญลดหลั่นลงไป แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้พานหมากพลู 3 ชั้น ชาวบ้านเรียกว่า พานหัว พานคอ และพานคาง หรือเรียกรวม ๆ ว่า หัวชั้นหมาก “หัว คอ คาง ประกอบไปด้วย พลู หมาก ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย จะบอกถึงว่า ให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวอยู่ มั่งมีศรีสุข รักกันนานๆ เพื่อนำไปไหว้ตายาย พานชั้นหมากทั้งสามจะประดับตกแต่งอย่างสวยงามกว่าพานชั้นหมากอื่นๆ การถือชั้นหมาก พานหัว จะต้องเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่ชุมชนยอมรับนับถือ มีครอบครัวอบอุ่น แต่งงานอยู่กินฉันสามีภรรยาอย่างยืนยาว ลูกหลานไม่เกเร ฐานะดี ส่วนผู้ถือ พานคอ และพานคาง มีเกณฑ์การถือลดลงมาแต่จะเป็นบุคคลที่สังคมให้การยอมรับ” (สุพิไล ผันมะโร, 2552 : สัมภาษณ์)

ชั้นหมาก 3 พานเป็นสิ่งสำคัญขาดไม่ได้ รวมเรียกว่า หัวชั้นหมาก หรือชาวบ้านเรียกว่า พานหัว พานคอ และ พานคาง ใช้ในสำหรับไหว้ตายาย (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

นอกจากนั้นจะมีการตกแต่งชั้นหมากที่เป็นบรืวารหรือส่วนประกอบ นิยมตกแต่งด้วยใช้การสัญลักษณ์ อ้อย กล้วย รวงข้าว ขนม ผลไม้ เหล้า เป็นต้นมาเป็นเครื่องประกอบในการจัดชั้นหมากให้ได้จำนวนตามที่ฝ่ายเจ้าสาวต้องการ 9 ชั้น 15 ชั้น หรือ 21 ชั้น

บรืวารชั้นหมากนิยมตกแต่งด้วยสัญลักษณ์ อ้อย กล้วย รวงข้าว ขนม ผลไม้ เหล้า เป็นต้น เป็นเครื่องประกอบในการจัดชั้นหมากให้ได้จำนวนตามที่ฝ่ายเจ้าสาวต้องการ 9 ชั้น 15 ชั้น หรือ 21 ชั้น (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

ขบวนแห่ : การบริหารจัดการ

การจัดขบวนแห่หุ่น โຕ้ะซุมพุก เริ่มต้นจากยุคชวานาฟิงพาธรรมชาติตามวิถีการทำนา ทุ่งนายังเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมลาซัง ลักษณะหุ่นมีการมัดคอซังข้าวรวมกันเพียงให้รู้ว่าเป็นหุ่น โຕ้ะซุมพุกมีลำตัว แขน ขา มือ ศีรษะ หลังเสร็จสิ้นพิธีกรรมจะช่วยกันแบกหุ่นทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวไปไว้กลางทุ่งนาแปลงใดแปลงหนึ่งก็ได้ จากนั้นพิธีกรรมท้องถิ่นลาซังยึดโยงกับศาสนามากยิ่งขึ้น ลักษณะหุ่นมีลักษณะท้องป่องๆ เป็นตัวแทนเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ มีการใส่อาหารลงไปอยู่ในท้องหุ่น โຕ้ะซุมพุก หลังจากเสร็จพิธีกรรมจะมีเด็กๆและผู้เข้าร่วมพิธีชื้อแย่งแห่คู่บ่าวสาว หรือ โຕ้ะซุมพุกออกไปกลางทุ่งนาที่ใดที่หนึ่งเพื่อต้องการแย่งชิงอาหารที่อยู่ในท้องของโຕ้ะซุมพุก การแย่งชิงอาหารเป็นความสนุกสนานตามวิถีกิจกรรมที่ถูกคิดค้นขึ้นมา หรือความเป็นสิริมงคลในการได้กินอาหารพิธีกรรม เสร็จแล้วปล่อยให้หุ่นผุพังไปตามธรรมชาติ ถ้ามองในแง่สัญลักษณ์การเพาะปลูก การผุพังของหุ่นจะได้กลายเป็นปุ๋ยนาข้าวปีต่อไป สื่อถึงดินข้าว รวงข้าวจะได้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงมีการแห่หุ่น โຕ้ะซุมพุกไปวางไว้ยังแปลงนาของตนเอง

เมื่อสังคมชวานาเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนา วิถีคิดตามโครงสร้างทางสังคม การคลี่คลายทางพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงตาม เริ่มต้นจากสังคมชวานาเล็กประกอบอาชีพทำนามากขึ้น บางกลุ่มชนไม่ได้เข้าร่วมพิธีลาซัง บางกลุ่มชนยังประกอบอาชีพทำนาได้ร่วมกันจัดพิธีกรรมติดต่อกันมา จึงมีการเปลี่ยนสถานที่มาจัดบริเวณลานกว้างใกล้กับศาลาริมทาง จะมีชาวบ้านร่วมกับผู้นำชุมชนได้ร่วมกันวางแผนจัดพิธีกรรม มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของพิธีกรรมการตกแต่งหุ่น โຕ้ะซุมพุก จากเดิมร่วมกันจัดที่ใดที่หนึ่งจะมีการสร้างหุ่น โຕ้ะซุมพุกทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวที่เดียวกัน เมื่อชุมชนได้แยกส่วนในการจัดตามความพอใจของแต่ละหมู่บ้าน จะร่วมกับหมู่ใดตามความต้องการของชุมชน เช่นหมู่ที่ 3 บ้านพิกุลทอง ตำบลควน กับหมู่ที่ 5 บ้านทำน้ำ ตำบลทำน้ำ สองหมู่บ้านอยู่จะมีเขตแดนต่อระหว่างกัน ร่วมกันจัดพิธีแต่งงาน โຕ้ะซุมพุก มีการตกลงแยกกันทำหุ่นขึ้นมา หมู่บ้านใดรับหน้าที่ตกแต่งหุ่นฝ่ายเจ้าบ่าว อีกหมู่ บ้านหนึ่งต้องทำหุ่นฝ่ายเจ้าสาว หมู่บ้านตกแต่งหุ่น โຕ้ะซุมพุกฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องจัดขบวนขันหมากไปขอฝ่ายเจ้าสาวเพื่อรับฝ่ายเจ้าสาวมาร่วมขบวนแห่ด้วยกันตามท้องถนนไปสู่สถานที่ประกอบพิธีกรรม ถ้ามิฉะนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะไม่สามารถมาร่วมพิธีกรรมได้ ฝ่ายเจ้าบ่าวจึงมีการแห่ขบวนขันหมากขึ้นมาตามแบบพิธีการแต่งงานของคนธรรมดา “บรรยากาศการจัดพิธีแต่งงานคล้ายกับพิธีของคนธรรมดา เป็นการกำหนดของชุมชนเพื่อสร้างบรรยากาศความสนุกสนาน สามัคคี ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน” (สมพงษ์ โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์)

การแห่โຕ้ะซุมพุกฝ้ายเจ้าบ่าวไปสู่อูฝ้ายเจ้าสาวอีกหมู่บ้านหนึ่งแล้วแห่มาพร้อมกันตามถนนเพื่อไปยังสถานที่ประกอบพิธีกรรม (ภาพถ่าย 3 มิถุนายน 2551)

ปัจจุบันขบวนแห่เพิ่มสีสัน ความสวยงาม ความยิ่งใหญ่ในการประกวดขบวนแห่แต่ละหมู่บ้านตามนโยบายของท้องถิ่นที่เข้ามาเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูประเพณีลาซัง – แต่งงานโຕ้ะซุมพุกให้กลายเป็น “หนึ่งประเพณี หนึ่งการท่องเที่ยว” ได้กำหนดสถานที่จัดประเพณีอย่างถาวร คือ หน้าวัดควนในขึ้นมาประจำปีตรงกับวันพีซมงคล มีการประกวดขบวนแห่ ความสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ ความเรียบร้อยของขบวนแต่ละหมู่บ้าน ทำให้การจัดขบวนแห่จึงกลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางประเพณีที่สำคัญต่อความหมายของชาวบ้าน การแห่ฝ้ายเจ้าบ่าวไปสู่อูฝ้ายเจ้าสาวระหว่างหมู่บ้านยุติลง เพราะแต่ละหมู่บ้านต้องแห่หุ้มมายังสถานที่ลานกว้างบ้านบ่อโศกเพื่อความพร้อมเพียง ดังนั้น แต่ละหมู่บ้านเริ่มจัดตั้งขบวนตั้งแต่เช้าด้วยขบวนกลองยาว ขบวนขันหมาก เหล่านางรำ เครื่องมือการทำงานในอดีต คันไถ ต้นกล้า รวงข้าว สินค้าทางการเกษตร และสื่อสร้างสรรค์อื่นๆ ที่ชุมชนได้ออกแบบในการจัดขบวนมาพร้อมกันหน้าบริเวณศาลาอเนกประสงค์แต่ละชุมชน มีปราชญ์ทางพิธีกรรมเป็นผู้กำหนดฤกษ์ยามตามเวลาเป็นมงคลในการเคลื่อนขบวนแห่ออกจากชุมชน

แต่ละหมู่บ้านเริ่มตั้งขบวนแห่หุ้ม “โຕ้ะซุมพุก” หน้าศาลาอเนกประสงค์ จะมีหมอมพิธีกรรมกำหนดฤกษ์ยามการเคลื่อนขบวน (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

ทุกหมู่บ้านเคลื่อนขบวนแห่ออกจากชุมชนของตนเอง เพื่อไปรวมตัวกันยังสถานที่นัดหมาย คือ “บ้านบ่อโศก” ซึ่งเป็นลานกว้างในการรวมหุ่นโຕະชุมชนทุกแต่ละหมู่บ้าน ก่อนจะเริ่มขบวนอีกครั้งไปยังสถานที่จัดประเพณี คือ หน้าวัดควนใน เพื่อความสวยงาม ยิ่งใหญ่ และเป็นที่สนใจของผู้ที่มาเยี่ยมชมและนักท่องเที่ยวตามนโยบาย “หนึ่งประเพณี หนึ่งการท่องเที่ยว”

แต่ละหมู่บ้านเริ่มเคลื่อนขบวนแห่จากลานกว้างบ้านบ่อโศกไปยังสถานที่ประกอบประเพณีหน้าวัดควนใน (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

เมื่อทุกหมู่บ้านได้เคลื่อนขบวนแห่จากชุมชนของตนเองมาพร้อมกันบริเวณลานกว้างบ้านบ่อโศกอย่างพร้อมเพรียง มีการจัดขบวนแห่เรียงตามหมู่บ้านอีกครั้ง เพื่อจะได้เคลื่อนขบวนแห่ไปตามถนนเรียงตามหมู่บ้านติดต่อกันเป็นแถวยาว คูยิ่งใหญ่ตระการตา สังเกตว่าผู้ที่เข้าร่วมขบวนแห่มีตั้งแต่เด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ และคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน นำหน้าขบวนด้วยกลองยาว เหล่านางรำ เครื่องมือการทำนา สินค้าทางเกษตร ฝ่ายเจ้าบ้านจะนำหน้าด้วยขบวนขันหมาก แต่ละชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดขบวนแห่ให้มีความสวยงาม ประทับใจต่อผู้คนที่มาเที่ยว เยี่ยมชม และเป็นหน้าเป็นตาของคนในชุมชนที่บ่งบอกถึงความรู้ ความสามัคคี นอกจากนี้แต่ละชุมชนแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร เน้นลักษณะของขบวนแตกต่างกันไป แต่สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ทุกหมู่บ้านคัดเลือกสรรในการประกวด คือ “เลือกเลี้ยงข้าวที่มีเมล็ดงามๆ ใส่พานไปให้หมอบำรุงขวัญ ในวันแห่โຕະชุมชน” เพื่อจะได้นำเลี้ยงข้าวไปประกวดและจะได้ทำขวัญไปพร้อมกันด้วยเพื่อจะนำมาเก็บไว้ทำพันธุ์ในการเพาะปลูกปีต่อไป นอกจากนี้มีการหนุนเสริมขบวนแห่ด้วยวิธีการทำนาแบบอดีต เช่น คั้นไถ เครื่องหาบข้าว ดันกล้า รวงข้าว และผลิตทางการเกษตรที่ปลูกอยู่ประจำท้องถิ่น เช่น มะพร้าว กล้วย การจัดขบวนแห่สะท้อนให้เห็นอาชีพทางการเกษตร วิธีการทำนา และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานราชการ เรื่องการรักษาสุขภาพ ธรรมชาติด้านยาเสพติด เป็นต้น

บรรยาคาศขบวนแห่หุ่น “โตะชุมพุก” จากลานกว้างบ้านบ่อโศกไปยังสถานที่จัดงานหน้าวัดควนใน (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

พิธีแต่งงานหุ่นโตะชุมพุก : รัับขวัญ ขอขมา ตอบแทนคุณ

ขั้นตอนการแต่งงานหุ่นโตะชุมพุก เป็นสื่อสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่สำคัญ 2 อย่าง คือ ความอุดมสมบูรณ์ในการทำนา และการอัญเชิญข้าวที่จะถูกโลกกลบในการทำนาปีต่อไปบนพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า ได้ปรากฏอยู่ในตำนานการสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลม อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี กล่าวถึงลูกของพระอิศวรกับพระนางอุมาได้แต่งงานตามมาเป็นเทพประจำต้นข้าว การจัดพิธีแต่งงานเพื่อเป็นการตอบแทนคุณในการเสียดชะชีวิตมาดูแลต้นข้าว ยุคๆ แรกการรวมกลุ่มของชาวนาจัดพิธีแต่งงานหุ่นโตะชุมพุกมีการนำอสังข้าวมารวมกัน แล้วแยกกออสังข้าวออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งแต่งเป็นหุ่นเจ้าบ่าว อีกส่วนหนึ่งแต่งเป็นหุ่นเจ้าสาว ใช้สถานที่จัดงานแห่งเดียวกัน เพราะถือว่าทั้งสองคนเป็นตัวแทนของ “แม่โพสพ” จึงไม่มีการเลือกคู่ครอง เพราะถือว่าทั้งสองคนเคยเป็นคู่สามีภรรยากันมาก่อน เมื่ออิทธิพลศาสนาได้แผ่ขยายมาเป็นที่ยอมรับของชาวนา จึงได้มีการหยิบยืมลักษณะเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์มาใช้ออกแบบหุ่น ไม่ว่าจะรูปแบบหุ่นจะมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรตัวแทนการแต่งงานหุ่นคู่บ่าวสาวจะมีเพียงคู่เดียว ซึ่งชาวนาสามารถเดินทางมาร่วมในประเพณีได้

จนกระทั่งหุ่นมีลักษณะเป็นคนธรรมดา สมมติชื่อตามลักษณะในแต่ละช่วงของเหตุการณ์จะเป็นผู้ที่มีเกียรติ มีฐานะ มีศักดิ์ศรี การสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์จากการทำนา มาเป็นความมีเกียรติ มีฐานะในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะการเป็นข้าราชการ มีการประชาสัมพันธ์ให้แต่ละหมู่บ้านได้ตกแต่งหุ่นโตะชุมพุกขึ้นมาด้วยงบประมาณในการช่วยเหลือ ได้รวมกันทั้ง 6 หมู่บ้าน ฝ่ายเจ้าบ่าว 3 หมู่บ้าน ฝ่ายเจ้าสาว 3 หมู่บ้าน จึงมีการเลือกคู่ครองหุ่นโตะชุมพุกด้วยการจับฉลาก หมูโตแต่งงานกับหมูโต การเลือกคู่ครองเป็นการสร้างความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน สื่อให้เห็นว่า การแต่งงานระหว่างหมู่บ้านในปีนี้ ผลการทำนาจะเป็นอย่างไรบ้าง คล้ายเป็นการเสี่ยงทายถึงความอุดมสมบูรณ์ของการทำนาผ่านพิธีกรรมการแต่งงานหุ่นโตะชุมพุก ปัจจุบันไม่มีพิธีรีตองอะไรมาก เพราะผู้ทำหน้าที่จัดประเพณีประจำตำบลควนได้กำหนดพื้นที่ในการวางโตะชุมพุกไว้เป็นคู่ๆ

แต่ละหมู่บ้านเมื่อแห่หุ่นโຕ้ะชุมพุกมาถึงหน้าวัดควนใน ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานที่ได้สร้างประมพิธีไว้สำหรับวางหุ่นโຕ้ะชุมพุกไว้เป็นคู่เจ้าบ่าวและเจ้าสาวระหว่างหมู่บ้าน การจัดพิธีแต่งงานให้กับหุ่นทั้งสองเพื่อต้องการขอขมา ตอบแทนคุณต่อแม่โพสพที่จะได้ช่วยดูแลให้ข้าวกล้ามีความอุดมสมบูรณ์ ในปีต่อไป

ปัจจุบันมีการเลือกคู่ครองให้กับหุ่นโຕ้ะชุมพุก เพราะแต่ละหมู่บ้านได้แยกกันประกอบหุ่นเจ้าบ่าวและหุ่นเจ้าสาวขึ้นมาแต่ละหมู่บ้าน (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

การทำขวัญ : ความเป็นสิริมงคลคู่บ่าวสาว

การทำขวัญถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมความเชื่อที่มาแต่ดั้งเดิม ตามความเชื่อของชุมชนว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าธรรมชาติ สัตว์ดิรัจฉานและมนุษย์ต่างมีขวัญด้วยกันทั้งสิ้น “ขวัญหาย มีการเรียกขวัญ เด็กๆ ตกใจขวัญหาย นอนซมสองสามวัน มีหมอมาทำขวัญ โดยใช้สัญลักษณ์ เรียกว่าแหวนขวัญ คำว่า แหวนขวัญ ไม่ใช่แหวนจริง ๆ แต่เป็นสัญลักษณ์คล้ายกับรากไม้ที่หมอใช้ในการทำพิธีมาแขวนไว้เพื่อให้เด็กได้หายเป็นปกติ ชาวนามีความเชื่อเรื่องแบบนี้อยู่ก่อนแล้ว จึงต้องมีพิธีขวัญข้าวทุกปี” (สมหมาย โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์) การทำขวัญให้คู่บ่าวสาววันแต่งงานจะได้เป็นสิริมงคลในการครองเรือน ได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างราบรื่น มีพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และหมอขวัญทำพิธี ซึ่งไม่ได้ขับบททำขวัญอย่างเช่นในอดีต “ปัจจุบันพิธีการทำขวัญ หมอทางพิธีกรรมจะทำขวัญเหมือนกับพิธีแต่งงานคู่บ่าวสาวทั่วไป ตั้งนะโมสามจบ กล่าว โอม ศรี ศรี วันนี้วันดี (สมมติวันจันทร์บอกว่า วันนี้วันจันทร์ เป็นวันดี) พระพรหมให้กุสมมติ หิยุตตัง ประสิทธิพุททัง ประสิทธิธัมมัง ประสิทธิสังฆัง ภาวันตุ เม เอามือไปตะหลังคู่บ่าวสาวว่า อิติปิโส วิเสเสอิเสเส พุทธะมาน อิติเม พุทธะตัง หิหิโสตัง พุทธะปิติหิ” (สมหมาย โชติช่วง, 2552 : สัมภาษณ์) การทำขวัญในปัจจุบันเป็นการกล่าวสั้นๆ พอเป็นพิธีเพื่อให้คู่บ่าวสาวอยู่สุขสบาย “ขณะกล่าวการทำขวัญหมอทำขวัญจะจับมือหุ่นคู่บ่าวสาว ถ้าคนธรรมดาจะต้องจับมือเจ้าบ่าวเจ้าสาวซ้อนทับสลับกัน หยิบรวงข้าวมาตั้งบนฝ่ามือคู่บ่าวสาวว่า โอมศรี ศรี ฯลฯ จากนั้นเอารวงข้าวลูบไปตามต้นแขน ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาว ทำแบบเดียวกันสามครั้ง” พิธีการทำขวัญมีการคลี่คลายการเปลี่ยนแปลง

ไปตามสถานการณ์ ซึ่งนำบทบาทขวัญคู่บ่าวสาวของคนธรรมดามาประยุกต์ใช้การทำขวัญการ
แต่งงานของหุ่นโຕະชุมพุก

หมอบขวัญในพิธีกรรมทำขวัญหุ่นโຕະชุมพุกคู่บ่าวสาวเพื่อความเป็นสิริมงคล (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

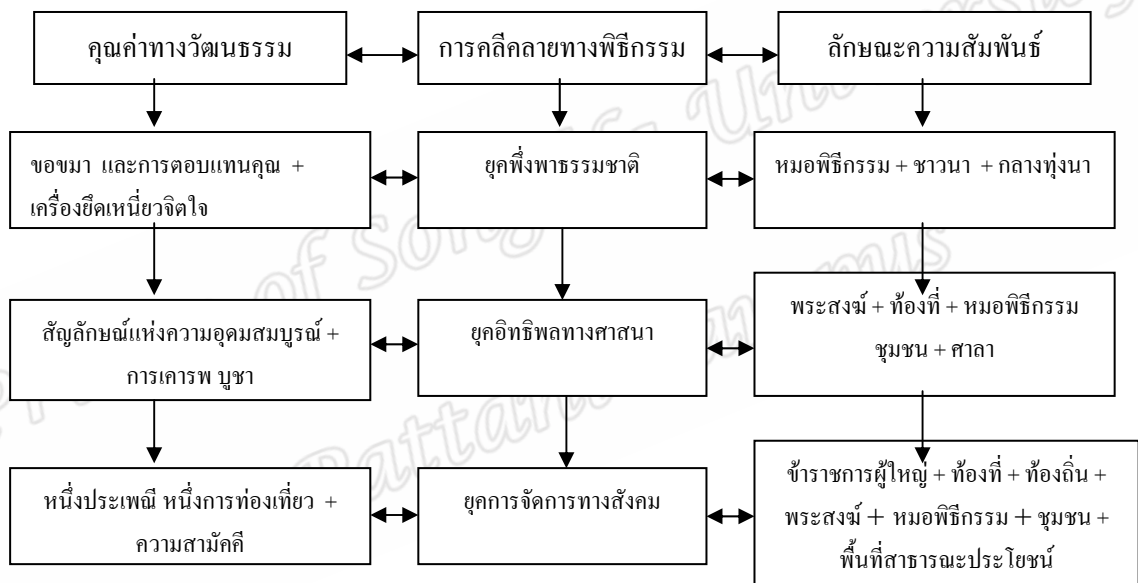
การประกวด : กิจกรรมหนุนเสริมทางสังคม

กิจกรรมหนุนเสริมทางสังคมเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการจัดงานยุคปัจจุบัน เพื่อต้องการสร้าง
บรรยากาศความสนุกสนาน สร้างเครือข่ายชุมชน มวลชนให้เข้าร่วมกิจกรรม และเสริมจุดสนใจต่อ
ผู้ที่ได้มาเที่ยวชมงาน ยุคแรกๆ จะเน้นตัวพิธีกรรมตามขั้นตอนการปฏิบัติสืบทอดกันมา การจัด
กิจกรรมหนุนเสริมเริ่มมีความโดดเด่นในช่วงที่มีการประกอบพิธีกรรมลาสังบนศาลาบริเวณ
ริมถนนที่มีลานกว้างพอในการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง ทางด้านวัฒนธรรม
เช่น การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน ศิลปะการแสดงท้องถิ่น มะโย่ง ลีละ รำวง และหนัง
กลางแปลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้สะท้อนวัฒนธรรมของชุมชนแถบนี้ได้เป็นอย่างดี และเป็นการอนุรักษ์
ส่งเสริมความเป็นพื้นบ้านให้คงอยู่ ปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมหนุนเสริมที่เน้นจุดเด่น
ทางด้านสังคม เช่น การประกวดสินค้าทางการเกษตร เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนได้หันมาให้ความสำคัญ
และสนใจในการผลิตสินค้าทางการเกษตร จากนั้นเจ้าหน้าที่จะมีการให้คำแนะนำในการประกวดความ
สวยงามของหุ่นโຕະชุมพุกแต่ละชุมชน และการตัดสินสินค้าทางการเกษตร เช่น เลียงข้าว ถั่วฝักยาว
และมะพร้าว ซึ่งเป็นการจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลต้องการให้เป็นหนึ่งประเพณี
หนึ่งการท่องเที่ยวประจำปีของหมู่บ้าน และเป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประเพณีลาสังให้อยู่คู่กับ ตำบล
ควน อำเภอบ้านเร่ จังหวัดปัตตานี ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถเข้าร่วมพิธีลาสัง แต่งงานโຕະชุมพุกได้
ประจำปี

การประกวดสินค้าทางการเกษตร เป็นกิจกรรมहनุนเสริมทางสังคมที่ได้รับความนิยมจากผู้เข้ามาเที่ยวงาน (ภาพถ่าย 11 พฤษภาคม 2552)

สรุป : คุณค่าทางวัฒนธรรม ลักษณะสัมพันธ์ และปัจจัยการดำรงอยู่

ประเพณีลาซัง – แต่งงาน โต้ะซุมพุก เริ่มต้นจากชวานาประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อขอขมาตอบแทนคุณต่อธรรมชาติติดต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างขวัญกำลังใจในการทำนาแต่ละปี จนมีการคลี่คลายตัวพิธีกรรมผสมผสานทางความเชื่อศาสนา มีการคิดประดิษฐ์สัญลักษณ์สื่อความหมายเพื่อการเคารพบูชา เพื่อต้องการให้ได้มาสิ่งที่ต้องการ ปัจจุบันเข้ามาสู่ยุคสังคม ที่มีการจัดการตามระบบวิถีนหน่วยงานราชการ เพื่อต้องการให้เกิดความสามัคคีในชุมชน การคลี่คลายทั้งด้านพิธีกรรม คุณค่าทางวัฒนธรรม และลักษณะความสัมพันธ์ตามระบบโครงสร้างทางสังคม จากพิธีกรรมเล็กๆ ของชุมชน กลายมาเป็นพิธีกรรมทางศาสนา จนกระทั่งไปสู่พิธีกรรมทางสังคม พอสรุปได้ 3 ยุค คือ

ยุคพึ่งพาธรรมชาติ ระบบโครงสร้างชุมชนแบบเกษตรกรรม พึ่งพาฐานต้นทุนทรัพยากรดั้งเดิม คือ การทำนาตามวิถีตามธรรมชาติ จึงมีความเชื่อ ความผูกพัน สัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้อยู่

เบื้องหลังความสำเร็จ ค่อยช่วยเหลือคลบแคลให้ข้าวกล้ามีความอุดมสมบูรณ์ จึงกำหนดพิธีกรรม เพื่อเชื่อมผ่านในการสร้างความสมดุลที่มีคุณค่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สื่อสารความหมายเพื่อการขอขมา ขอโทษ และการตอบแทนคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นพิธีกรรมสุดท้ายแห่งการทำนาภายในเดือนหกประจำทุกปี คลาดเคลื่อนจากเดือนนี้ไม่ได้ เพราะเป็นช่วงรอยต่อการเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนาและจะมีการไถกลบกอซังข้าว ถ้าไม่มีการจัดพิธีกรรมอะไรขึ้นมาเพื่อสื่อสารต่อธรรมชาติ ชาวนาไม่กล้าที่จะไถกลบกอซังข้าวในการทำนาปีต่อไป ส่วนวัน เวลาและสถานที่จะถูกกำหนดขึ้นมาไม่แน่นอน จะขึ้นอยู่กับหมอไสยศาสตร์ทางพิธีกรรมดูฤกษ์ยามวันเวลาที่เป็นมงคลแต่ละปี เน้นตัวพิธีกรรม คือ การทำขวัญ ขอขมา และการตอบแทนคุณแม่โพสพ มีการนำกอซังข้าวมาเก็บไว้ใต้ถุนเรือนมามีครวมกันกลางทุ่งนาเพียงให้รู้ว่าเป็นหุ่นผู้ชายและหุ่นผู้หญิงคู่กัน พร้อมด้วยอาหารคาวหวานที่จะมาเช่น ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำนาข้าว มีหมอทางพิธีกรรมเป็นผู้นำในการทำพิธี ทำให้ช่วงแรกๆ บางกลุ่มพื้นที่จะมีทั้งชาวนาไทยพุทธ และชาวนาไทยมุสลิมประกอบพิธีกรรมร่วมกัน เพราะความเชื่อท้องถิ่นมีความหมายต่อการทำนาปีต่อไปจะมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้พิธีกรรมมีผลต่อการดำรงชีวิตต่อสมาชิกภายในครอบครัว และอาชีพการทำนา พิธีกรรมจึงมีการผสมผสานระหว่างการบูชา การรับขวัญ ขมาแม่โพสพ เช่น ไหว้ผีนา ภูมิเจ้าที่เจ้าทาง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย การจัดพิธีการแต่งงานหุ่น “โตะชุมพุก” เพื่อให้สืบทอดพันธุ์ข้าวมีความอุดมสมบูรณ์ในการทำนาปีต่อไป ดังนั้น พิธีกรรมยุคการพึ่งพาธรรมชาติ จะมีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชาวนา ธรรมชาติ และหมอไสยศาสตร์ทางพิธีกรรม คุณค่าของพิธีกรรมเป็นลักษณะการขอขมา บนบาน และการตอบแทนคุณธรรมชาติ จึงมองว่า ผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ค่อยช่วยเหลือ คลบแคลแปลง นาข้าวของชาวนาให้มีความอุดมสมบูรณ์ ธรรมชาติกลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวนา สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าพิธีกรรมลาซัง – แต่งงานโตะชุมพุก เข้ามาสร้างขวัญกำลังใจ การรวมกลุ่มความสัมพันธ์ตามแบบวิถีวัฒนธรรมชาวนาตามความเชื่อท้องถิ่น

ยุคอิทธิพลทางศาสนา ระบบโครงสร้างชุมชนยังเป็นแบบเกษตรกรรม มีสถาบันทางศาสนาเข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญในการดำเนินชีวิต มีผู้นำศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ขั้นตอนพิธีกรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์สื่อความหมายเพื่อการแสดงความเคารพ บูชา มีผู้นำชุมชนดำเนินการประชาสัมพันธ์การร่วมกลุ่มจัดพิธีกรรม มีกิจกรรมหนุนเสริมความสนุกสนาน การตกแต่งหุ่นมีการเหลาไม้ไผ่ให้บางๆ ทำเป็นโครงคล้ายกับซุ้มไม้เพื่อให้หุ่นมีลักษณะท้องป่องๆ ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และใช้กอซังข้าวมัดรอบโครงร่างอีกครั้งหนึ่ง ศิระะถอดออกได้ จะได้นำอาหารหวานคาวใส่ทางหัวให้ไปอยู่ที่ท้องหุ่นเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ มีพระสงฆ์เป็นประธานพิธี มีหมอมานำขวัญคล้ายพิธีแต่งงาน พร้อมประกาศการบูชาให้ปีต่อๆ ไปทำนามีความอุดมสมบูรณ์ สมมติชื่อของหุ่นขึ้นมาเป็นตัวแทนว่า พ่อชุมพุก แม่สุนทรี เป็นการคลี่คลายตัวแทนหุ่นให้กลายเป็นเชิงสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมแทนความอุดมสมบูรณ์อย่างชัดเจน ผู้วิจัยมองว่า ขั้นตอนพิธีกรรมสื่อสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลทางศาสนาฮินดู – พราหมณ์ และพุทธ

ศาสนายานที่ได้เข้ามาเผยแพร่สู่ดินแดนบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความโดดเด่นในการการบูชาเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ ชาวนาได้ตกแต่งหุ่นให้มีลักษณะคล้ายดังเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ประจำนาข้าว เป็นการหิยบิยมีสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์จากอิทธิทางศาสนา นอกจากนั้นจะมีสัญลักษณ์ปลาช่อนทองตัวผู้ตัวเมีย 2 ตัวใหญ่ๆ ปั้นจากดินเหนียวเท่าต้นมังคุดตั้งเคียงกันไว้ เพื่อการทำนาปีต่อไปจะได้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ การคลี่คลายสัญลักษณ์มาเป็นเครื่องหมายแสดงคุณค่าทางวัฒนธรรมออกมาในรูปแบบของการเคารพ บูชา เพื่อจะสื่อให้เห็นถึงการทำสิ่งนี้ขึ้นมาจะมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ในการทำนาปีต่อไป ส่วนสถานที่ในการจัดเริ่มเคลื่อนย้ายพิธีกรรมจากกลางทุ่งมา มาจัดพิธีกรรมบนศาลา เพื่อความสะดวกในการถวายอาหาร พระสงฆ์ที่ได้เข้าช่วยเสริมให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ ยกระดับพิธีกรรมระดับชาวบ้านมาสู่พิธีกรรมทางศาสนา จะใช้ศาลากลางทุ่งนาเป็นสถานที่จัดหุมนเวียนเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เพื่อต้องการให้ชาวนาสบายใจที่ได้จัดพิธีกรรมใกล้บริเวณแปลงนาของตน มีวัดควนนอก และวัดควนในเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของชาวพุทธบริเวณนี้ จะใช้วันสำคัญทางพุทธศาสนาในการประชาสัมพันธ์ชาว ในการจัดประเพณี ลาซัง เพราะจะมีประชาชนทั่วทั้งตำบลได้มาร่วมกันทำบุญ การประกอบพิธี ลาซังจึงได้ร่วมกันระหว่างหมู่บ้านทั้งตำบล

ยุคจากจัดการทางสังคม ระบบโครงสร้างทางสังคมแปรเปลี่ยนวิถีชีวิต ชาวนาเริ่มมองหาฐานต้นทุนทรัพยากรจากท้องถิ่นอื่นเพื่อทดแทนพื้นที่นาข้าวที่มีการถมดินเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน มีระบบการเมือง การปกครองเข้ามาบริหารจัดการในชุมชน สถาบันทางศาสนาเป็นเพียงตัวแทนทาง จิตวิญญาณ พิธีกรรมลาซังคลี่คลายไปตามกลไกทางสังคมซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น เพราะจะถูกเลือกให้เป็นประเพณีอันเป็นตัวแทนเอกลักษณ์ของชุมชนไปแสดงตามงานต่างๆ ด้านวัฒนธรรม จึงกลายเป็นประเพณีที่มีคุณค่าความสำคัญในแง่ของสังคม มีองค์การบริหารส่วนตำบลควนเข้ามาบริหารจัดการเพื่อยกฐานะให้เป็น “หนึ่งประเพณี หนึ่งการท่องเที่ยว” จึงได้วางแผนร่วมกับ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กำหนดรูปแบบให้มีความยิ่งใหญ่ อลังการ เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของตำบลควน กำหนดให้ 5 หมู่บ้านของตำบลควน และหมู่ที่ 5 ตำบลท่าไม้ เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมลาซังร่วมกัน กำหนดให้ 3 หมู่บ้านทำเป็นหุ่นผู้ชาย และอีก 3 หมู่บ้านทำหุ่นผู้หญิง และในปีต่อไปหมู่บ้านที่ทำหุ่นผู้ชายให้ทำหุ่นผู้หญิง และอีก 3 หมู่บ้านที่ทำหุ่นผู้หญิงให้ทำเป็นหุ่นผู้ชาย สลับเปลี่ยนกันไป เพื่อจะได้มีการแต่งงาน “โตะชุมพุก” 3 คู่ด้วยกัน โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความช่วยเหลืองบประมาณการจัดกิจกรรม ซื่อเสื้อผ้า อาหาร และอุปกรณ์อื่นๆ เพื่อจัดแต่งหุ่น โตะชุมพุกให้มีความสวยงามในพิธีแต่งงานเพื่อการประกวด จัดขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ไปสู่สถานที่ประกอบพิธีกรรมหน้าวัดควนใน พิธีกรรมจะเน้นไปที่คุณค่าทางสังคม เข้ามาสร้างความสัมพันธ์แต่ละหมู่บ้านเกิดความสามัคคีในการออกแบบความคิดตกแต่งหุ่นและจัดขบวนแห่ขึ้นมาเป็นตัวแทนแต่ละชุมชน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านถูกลดบทบาทลงไป ขึ้นอยู่กับระบบบริหารการปกครอง หน่วยงานราชการที่เข้ามาช่วยเสริมงบประมาณ ทำให้ลักษณะ

หุ่นโตะชุมพุกได้เปลี่ยนแปลงลักษณะเชิงสัญลักษณ์อย่างต่อเนื่อง ยุคแรกๆ ตกแต่งหุ่นจาก กอซัง ข้าวแบบง่ายๆ เป็นตัวแทนแม่โพสพ สมมติชื่อว่า พ่อโพลี แม่โพสพ เปลี่ยนลักษณะหุ่นให้ท้องป่องๆ เลียนแบบเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ สมมติชื่อหุ่นว่า พ่อชุมพุก แม่สุนทรี ปัจจุบันเปลี่ยนลักษณะหุ่นให้เป็นบุคคลธรรมดา มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีฐานะตำแหน่งทางสังคม รับข้าราชการ เพื่อเป็นตัวแทนของคนในชุมชน การกำหนดพิธีกรรมแต่ละหมู่บ้านมีการวางแผน นัดประชุม แบ่งภาระหน้าที่ในการตกแต่งหุ่น “โตะชุมพุก” ตามลักษณะการวางแผนของท้องถิ่น โดยชาวบ้านกลับกลายมาเป็นผู้ให้ความร่วมมือ จะใช้บริเวณศาลาเอนกประสงค์แต่ละหมู่บ้านรวมกลุ่มประชาสัมพันธ์ให้รู้ทั่วกัน ช่วงกลางคืนก่อนวันพิธีกรรมจัดงาน บางหมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมบันเทิง ความสนุกสนาน เช่าเต็นส์ เช่าเครื่องเสียง เลี้ยงข้าวต้ม ขนมัน เป็นการสร้างบรรยากาศคล้ายรูปแบบการแต่งงานจริงๆ ของคนในหมู่บ้าน ส่วนวันเวลาในการจัดพิธีกรรมเข้าไปยึดโยงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการเดินทางมาเป็นเกียรติในพิธีเปิด ทำให้วันเวลาการจัดกิจกรรมยึดตามธรรมเนียมปฏิบัติภายในเดือนหก มีหมอพิธีกรรมเป็นผู้ดูฤกษ์ยามไม่ได้อีกต่อไป เปลี่ยนมายึดตามเจ้าหน้าที่ผู้หลักผู้ใหญ่ของรัฐ ท้องถิ่นจึงได้กำหนดวัน “พีชมงคล” ที่ทุกคนพร้อมยอมรับตามสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงด้านสังคม อาชีพ เพราะผู้ที่ยึดอาชีพการทำนามีเพียงไม่กี่ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ ชาวสวน และค้าขาย แต่ชาวบ้านยังมีความรู้สึกรักและหวงแหน “ลาซังทำทุกปี ถ้าเราไม่ทำนาแล้วก็ต้องไปร่วมกับเขา อยู่บ้านเดียวกัน ถ้าไม่ไปมันน่าเกลียด ไม่งามตา พิธีกรรมสร้างความร่วมมือสามัคคี เราคนพุทธ พระยังมาให้ขวัญแม่โพสพ เราไม่ไปมันน่าคิด” วิธีคิดได้สะท้อนเห็นคุณค่าพิธีกรรมลาซังที่ได้เข้ามาซึมซับจนทำให้ชุมชนรู้สึกด้วยจิตสำนึกความเป็นเจ้าของหวงแหน ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคี ความเข้มแข็งในชุมชน